

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

**Právo spolčovací a shromažďovací v 2. pol. 19. století
a jeho recepce do právního řádu 1. ČSR**

Zpracoval: Bc. Radek Jareš

Plzeň 2017

Prohlášení

Prohlašuji tímto, že jsem tuto diplomovou práci na téma: Právo spolčovací a shromažďovací v 2. pol. 19. století a jeho recepce do právního řádu 1. ČSR zpracoval sám pouze s využitím literatury a pramenů v práci uvedených.

V Plzni dne 20.3. 2018

Bc. Radek Jareš

Poděkování

Děkuji touto cestou vedoucímu diplomové práce JUDr. Antonínu Lojkovi, Ph. D. za odborné vedení, vstřícnost, trpělivost při vypracování této práce, za cenné rady a připomínky, a to nejen při diplomové práci, ale po celou dobu mého studia.

Obsah:

Úvod	1
1. Vymezení shromažďovacího a spolkového práva.....	3
2. Právní úprava shromažďovacího práva	5
2.1. Zákon o právu shromažďovacím č. 135/1867 ř. z. – juristický rozbor.....	5
3. Právní úprava spolkového práva.....	10
3.1. Zákon spolkový č. 134/1867 ř. z. – juristický rozbor.....	15
4. Recepce do právního řádu 1. ČSR.....	21
4.1. Předpisy týkající se shromažďovacího práva	21
4.2. Předpisy týkající se spolkového práva.....	23
4.3. Nejvyšší správní soud a jeho rozhodovací činnost v oblasti shromažďovacího a spolkového práva v období první Československé republiky.....	25
4.3.1. Význam judikatury Nejvyššího správního soudu při dotváření shromažďovací práva za 1. ČSR.....	25
4.3.2. Význam judikatury Nejvyššího správního soudu při dotváření spolkového práva za 1.	27
5. Spolky a spolková činnost.....	33
Závěr	47
Resumé.....	49
Seznam literatury a pramenů.....	51

Úvod

Shromažďovací a spolkové právo je v České republice garantováno ústavou a v Listině základních práv a svobod. Listina základních práv a svobod ve svém čl. 19 zakotvuje právo na svobodu shromažďování jako základní politické právo každého člověka. Ustanovení čl. 19 odst. 1 stanoví, že: „Právo pokojně se shromažďovat je zaručeno.“¹ a odst. 2 stejného článku stanoví, že u shromáždění konaných na veřejném místě lze na výkon tohoto práva uvalit pouze omezení, která stanoví zákon, a která musí být nezbytná v demokratické společnosti.

Za legitimní cíle pro omezení jsou považovány dle Listiny základní práv a svobod – bezpečnost státu, ochrana práv a svobod druhých, ochrana veřejného pořádku, zdraví, mravnosti nebo majetku. Důležitý význam má ustanovení poslední věty čl. 19 odst. 2, že „Shromáždění však nesmí být podmíněno povolením orgánu veřejné správy.“²

Dle zákona č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím, ve znění pozdějších předpisů, podléhá výkon shromažďovacího práva pouze principu oznamovacímu a v určitém případě není nutné splnit oznamovací povinnost pro výkon práva pokojného shromáždění. Podíváme-li se však do historie nebylo tomu vždy, a lze si vážít našich předků, kteří tato práva a svobody pro nás vybojovali.

K omezování shromažďovacího práva docházelo v námi sledovaném období několikrát a to z různých důvodů, zejména změnou politické situace ať již utvořené uvnitř státu či přicházející z vnějšku. Tak tomu bylo např. znovu zakotvením absolutismu v 50. letech 19. století či v druhé polovině 30. let 20. století.

Ústavní zákon zmocnil k vydávání podzákonných právních předpisů, které nařizovaly úpravu dosavadních právních předpisů. Na úseku práva shromažďovacího to bylo vládní nařízení č. 12/1939 Sb., které výrazně omezilo možnost shromažďování se.

---

¹ Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., kterým se vyhláší Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky, čl. 19 odst. 1.

² Tamtéž, čl. 19 odst. 2.

Současná naše právní úprava spolčovacího a shromažďovacího práva má svoje historické kořeny již v právní úpravě rakousko-uherské, která byla následně převzata do československého právního řádu. Současná právní úprava se do značné míry inspirovala právě prvorepublikovou úpravou. Z tohoto důvodu se ve své práci budu věnovat historickým kořenům shromažďovacího a spolčovacího práva na našem území i s ohledem na to, že představují jedno ze základních práv a svobod.

1. Vymezení práva shromažďovacího a spolkového

Právo pokojně se shromažďovat patří mezi politická práva a svobody a je úzce spjato s ostatními právy a svobodami. Mezi tato práva patří například sdružovací právo, právo petiční, právo koaliční, svoboda projevu a mnohá další. Všechna tato práva zajišťují možnost obyvatel vyjádřit myšlenky a názory na věci veřejné. V současné době patří právo shromažďovací mezi nejdůležitější politická práva v zemích, které se hlásí k demokratickým principům.

Právo shromažďovací bylo známé a využívané již ve starém Řecku a Římě. První zákonná úprava na našem území byla upravena císařským patentem č. 171/1849 ř. z., a upravovala kromě shromažďovacího práva i svobodu spolkového práva. V době Bachova absolutismu (50. léta 19. století) si konání jakéhokoliv shromáždění vyžadovalo zvláštní povolení. Prosincová ústava z roku 1867 zakotvila i některá občanská práva. Jejich provedení na úseku shromažďování bylo zakotveno v zákoně č. 135/1867 ř. z, o právu shromažďovacím. Tento zákon zavedl pro shromáždění v uzavřených místnostech pouze oznamovací povinnost, na shromáždění konaná pod širým nebem se však vztahoval povolovací režim. Československá republika po svém vzniku převzala původní rakouské předpisy (pro Zalitavskou oblast uherské předpisy)³. V ústavní listině z roku 1920⁴ bylo zaručeno právo klidně a beze zbraně se shromažďovat.

Shromažďovací právo lze charakterizovat jako právo svolat, iniciovat nebo organizovat k určitému účelu shromáždění nebo takového shromáždění se účastnit. Jen některá shromáždění takto označená podléhají předpisům práva shromažďovacího jako práva politického a jsou pozitivně upravována právními předpisy této oblasti. Právní předpisy stanovují pravidla a podmínky k uskutečnění tohoto práva, limity jeho legálního uskutečňování a sankce za porušení stanovených pravidel. Účel takových shromáždění úzce souvisí s uplatňováním jiných politických práv, zejména se svobodou projevu. Subjekty tohoto práva zpravidla chtějí vyjádřit prostřednictvím shromáždění své postoje a stanoviska ve veřejném prostoru, proto se z tohoto důvodu shromažďují.

---

³ Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

⁴ Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

Shromažďovací právo jako politické právo proklamovaly zpravidla dokumenty buržoazních revolucí a nacházely své právní vyjádření v příslušných předpisech po těchto revolucích nebo reformách. Ve střední Evropě bychom před rokem 1848 našli právní úpravu shromažďovacího práva pouze v zákonodárství Německého Bundu z roku 1832, které upravovalo policejní dohled nad lidovými shromážděními a slavnostmi s cílem, aby na nich nedocházelo k veřejným politickým projevům.

Spolkové právo v objektivním slova smyslu prošlo v průběhu času mnoha proměnami, které se odrážely v každodenním fungování spolků. V rakouském právu se od nastolení ústavnosti za spolek považovalo „dobrovolné, trvalé spojení se několika osob v organizmus, samostatnou osobnost repraesentující, k dosažení nějakého účelu životního“.⁵ Spolek oproti společnosti reprezentoval vždy jednotu existující samostatně a nezávisle od osobností jednotlivých účastníků. Z toho hlediska byl spolek dobrovolným sdružením soukromého charakteru, neboť jeho působení záleželo na rozhodnutí členů, které bylo vyjádřené ve stanovách. Pod pojmem spolku se rozuměl souhrn fyzických nebo právnických osob, sdružujících se dobrovolně při respektování platných předpisů v samostatnou osobnost k sledování určité dovolené činnosti.⁶

V dobové literatuře byl pak spolek definován jako „v mluvě obecné výraz povšechný, kterým se rozumějí rozličné formy sdružení. V technickém (právním) slova smyslu rozumí se však spolkem jen taková forma sdružení, kde soubor jednotlivců (členů spolku) tvoří nový subjekt právní, tzv. právnickou osobu“.⁷ Spolkem se tedy označovalo určitým způsobem fixované, relativně trvalé dobrovolné sdružení osob (fyzických i právnických) spojených za určitým účelem.⁸ A zároveň se spolek vyznačoval těmito znaky: dobrovolností sjednocení, trvalostí organizace (zde rozdíl od shromáždění), samostatnou právní subjektivitou odlišnou od subjektivity členů a vznikem dle předepsaných právních předpisů.

---

⁵ PRAŽÁK, J. *Rakouské právo ústavní, část první*. Praha: Jednota právnická, 1900, s. 74.

⁶ DUSIL, V. *Československé právo spolkové*. Praha 1924, s. 15.

⁷ Ottův slovník naučný. Praha 1905, s. 893.

⁸ LAŠTOVKA, M., LAŠTOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘÍKAČ, J. *Pražské spolky*. Praha: Scriptorium, 1998.

2. Právní úprava shromažďovacího práva

V souvislosti s revolučním rokem 1848 došlo mimo jiné i k postupnému zakotvování základních práv a svobod občanů. Jedním z nich bylo i právo shromažďovací. Březnová ústava z roku 1849 ve svém ustanovení zakotvila, že „rakouští občané mají právo shromažďovati se a spolky zřizovati, pokud se koli účel, prostředky, aneb způsob shromáždění aneb spolčení ani právu nepřičí, ani státu nebezpečen není. Vykonávání tohoto práva, jakož i výminky, pod nimiž se spolkovní práva nabývají, vykonávají, aneb pozbývají, ustanoví zákon.“⁹

Svobodný výkon shromažďovacího práva měl krátkého trvání. Nástupem Bachova absolutismu v 50. letech 19. století došlo k restrikcím v oblasti shromažďovacího práva, především k zavedení povolovacího režimu. Po ukončení tohoto období došlo k obnovení ústavnosti. Ústavní zakotvení shromažďovacího práva přineslo ustanovení Prosinčové ústavy z roku 1867,¹⁰ kde bylo stanoveno, že „rakouští státní občané mají právo shromažďovat se a tvořit spolky. Vykonávání těchto práv je upraveno zvláštními zákony.“¹¹ Na základě této úpravy byl přijat zákon č. 135/1867 ř. z., o právu shromažďovacím.

2.1. Zákon o právu shromažďovacím č. 135/1867 ř. z. – juristický rozbor

Zákon o právu shromažďovacím č. 135/1867 ř.z., ze dne 15. listopadu 1867 platil pro tzv. země předlitavské. Dovolil shromažďovat se v souladu s ustanoveními tohoto zákona.¹² Definice pojmu shromáždění nebyla však zákonem stanovena.

Kdo chtěl uspořádat shromáždění lidu nebo vůbec shromáždění všeobecně přístupné, na pozvané hosty neomezené, měl povinnost nejméně tři dny před zamýšleným shromážděním písemně oznámit úřadu o jeho konání s udáním

⁹ § 7 ústavy. Citováno dle SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, 2013, s. 51.

¹⁰ Čl. 12 úst. zákona č. 142/1867 ř. z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených.

¹¹ Citováno dle SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, 2013, s. 136.

¹² § 1 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

účelu, míst a doby shromáždění.¹³ Úřad měl povinnost vydat osvědčení o tom, že oznámení bylo učiněno. Svolavatel mohl shromáždění konat, i když úřad nesdělil, že shromáždění bere na vědomí nebo ho nezakázal. Jinak tomu bylo v případě, pokud se shromáždění mělo konat pod širým nebem.¹⁴ To bylo možné konat pouze po předchozím souhlasu příslušného úřadu. O povolení museli žádat pořadatelé shromáždění, přičemž v žádosti muselo být uvedeno místo a doba, kdy se mělo konat a pokud šlo o průvod tak i o jeho trasu. Zde zákon nestanovil žádnou lhůtu, v rámci níž muselo být o povolení požádáno. Pokud se úřad rozhodl shromáždění nepovolit, musel k tomu písemně uvést důvody.

Z ustanovení tohoto zákona byly vyjmuty veřejné radovánky, svatební průvody, národní slavnosti a průvody, pohřební průvody, procesí, poutě a jiná shromáždění nebo průvody k vykonání zákonně povoleného náboženského vyznání, které se děly starodávným a obvyklým způsobem.¹⁵ Problematika národních průvodů byla později upřesněna na základě soudní judikatury, kdy za národní průvody byly považovány jen ty, o jejichž konání se utvořilo pevně pravidlo a které se vždy vracely za určitých příležitostí bez další úmluvy pouze na základě tradičního zvyku.¹⁶

Shromáždění, jejichž účel se přičil trestním zákonům nebo jejich konání veřejné bezpečnosti nebo veřejnému blahu, měla být úřadem zakázána.¹⁷ Dále dle zákona nesmělo být povoleno shromáždění pod širým nebem v případě zasedání říšské rady nebo některého zemského sněmu v jejich místě sídla a v obvodu pěti mil.¹⁸ To bylo v pozdější době změněno na obvod 38 kilometrů.¹⁹

Zákon pamatoval i na udržování pořádku a bezpečnost při konání shromáždění. Bylo zakázáno účastnit se shromáždění ozbrojen,²⁰ udržovat pořádek měli ředitelé a pořadatelé shromáždění,²¹ a pokud by došlo na

---

¹³ § 2 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

¹⁴ § 3 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

¹⁵ § 5 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

¹⁶ Viz Rozhodnutí kasačního dvora č. 6949 ze dne 31. listopadu 1889.

¹⁷ § 6 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

¹⁸ § 7 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

¹⁹ Podle min. rozhodnutí č. 151/1876 ř. z. ze dne 7. července 1876.

²⁰ § 9 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

²¹ § 11 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

shromáždění k protizákonným výrokům nebo činům,²² měli ředitelé shromáždění rozpustit.

Obdobně, jak bylo již uvedeno v první části shromažďovacího zákona,²³ měl úřad vyslat na shromáždění vyslat jednoho popř. více zřízenců, kterým mělo být na shromáždění zajištěno přiměřené místo dle jejich volby a na jejich požádání podat jim informace o osobě navrhovatelů a řečníků.²⁴

Další ustanovení zákona řeší otázku zákazu popř. rozpuštění shromáždění. Pokud bylo shromáždění svoláno proti ustanovením tohoto zákona, mělo být úřadem zakázáno a dle okolností rozpuštěno. I zákonně svolané shromáždění mohlo být rozpuštěno vládním zřízencem, a nebyl-li na shromáždění vyslán úřadem, v případě došlo-li na shromáždění k protizákonné události nebo nabylo shromáždění nebezpečné povahy veřejnému pořádku.²⁵ Prohlásilo-li se shromáždění za rozpuštěné, všichni přítomní měli povinnost místo shromáždění opustit a rozejít se, v případě neuposlechnutí mohlo být použito donucovacích prostředků.²⁶

Zákon také stanovil jaký úřad je kompetentní k zakázání či rozpuštění shromáždění: v místech, kde se nalézal zvláštní zeměpanský úřad policejní, tento úřad; v místech kde sídlil politický zemský úřad, a nebyl zvláštní zeměpanský úřad policejní, tento úřad a na všech ostatních místech politický okresní úřad.²⁷ Avšak v případě naléhavého nebezpečí pro veřejný pořádek a bezpečnost mohl být jím i každý jiný úřad.²⁸ Ten o tom měl pak podat ihned zprávu příslušnému úřadu.

Zákon také zakotvil možnost se odvolat proti nařízením nižších úřadů k zemskému úřadu a proti nařízení zemského úřadu k ministerstvu vnitra. Lhůta pro odvolání byla stanovena na osm dnů.²⁹ V případě porušení tohoto zákona určitým jednáním se chápalo jako přestupek, za který mohl být uložen trest

---

²² Tamtéž.

²³ Viz §§ 2-3 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

²⁴ § 12 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

²⁵ § 13 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

²⁶ § 14 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

²⁷ § 16 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

²⁸ § 17 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

²⁹ § 18 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

vězením až v délce šesti neděl popřípadě uložena finanční pokuta až do výše 200 zlatých.³⁰ Zákonem bylo stanoveno, že v případě války nebo vnitřních nepokojů mohla být platnost shromažďovacího zákona vládou dočasně a místně zrušena.³¹ K provedení tohoto zákona bylo určeno ministerstvo vnitra a ministerstvo spravedlnosti.³²

Je zcela patrné z výše uvedeného juristického rozboru, že smysl zákona spočíval zejména v tom, že poskytoval právo policejním úřadům zakázat shromáždění, jejichž účel odporoval trestnímu zákoníku, nebo jejichž odbývání ohrožovalo veřejnou bezpečnost nebo veřejné blaho.

Policie měla právo vysílat své zástupce do shromáždění a v případě potřeby shromáždění rozpustit.³³ Je patrné, že státní správa měla dle tohoto zákona a v užívané praxi účinné nástroje.³⁴ To dokumentuje např. služební instrukce pro četnictvo k zákonu o četnictvu z roku 1894, kde se důsledně rozlišovalo mezi shromážděním a srocením lidu. „Při shromáždění lidu, aneb při jiných větších schůzích lidu má se četník zachovávat dle zvláštního nařízení od služebního úřadu mu daného. Kdykoli četník následkem výtržnosti musí zakročiti, má nejprve hlavní původce odstraniti, jiné pak účastníky přátelským domlouváním utišiti. Při shluknutí lidu má četník rychle uvážiti, zdali sám bude s to, aby - neuškodě vážnosti své - sběhnutí zastavil, aneb lid k rozejítí přiměl, myslí-li, že by k tomu nestačil, má požádati svého velitele, aneb strážce v místě se nacházející, aneb starostu obecního o posilu.“³⁵

Instrukce podává i přesný návod jak má četnictvo se srocením osob naložit. „Dozví-li se četnická stanice, že větší množství lidu ruší veřejný pokoj, vytáhne veškeré mužstvo stanice pod vedením velitele stanice, který má vydati náboje a přesvědčiti se o dobrém stavu zbraní, na místo činu a postaví se před zástup lidu ve přiměřené vzdálenosti, podle možnosti krytými zády. Zástup tento budiž - jménem zákona - s poukázáním k následkům a k tomu, že jinak se zbraně

³⁰ § 19 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

³¹ § 20 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

³² § 21 shromažďovacího zákona č. 135/1867 ř. z.

³³ Srv. MALÝ K., SIVÁK F. *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918*. Praha 1992, s. 487 an.

³⁴ Srv. VANĚČEK V. *Dějiny státu a práva v Československu*. Praha 1975, zejména s. 344 a 384.

³⁵ *Zákon o četnictvu a služební instrukce pro četnictvo*. Brno 1919, s. 55, § 93.

užije, vyzván, aby se rozešel. Zároveň ustanoví velitel stanice několik obratných silných četníků, aby použili příležitosti a zatkli vůdce a nejhorší křiklouny. Jestliže by vyzvání, aby zástup se rozešel, nebylo uposlechnuto, vyčistí se místo útokem bodákovým a zatknou se dle možností přitom vůdcové a původcové, nebo nejzuřivější rušitelé pokoje. Jestliže by však zástup počal útočiti proti četníkům zbraněmi nebo nástroji, nebo náčiním bezpečnost těla ohrožujícími a jestliže by tím četníci octli se v tísní největší, tedy co možná po předcházejícím oznámení, že zbraně bude upotřebeno, budiž k povelu reglementárnímu velitele stanice užito zbraně střelné, podle bodu 112 a 115 řádu cvičebného. Přitom buďte na mušku vzati vůdcové a původcové neb nejnebezpečnější zprotivilci, což velitel při míření ještě může oznámit. Děti, žen, starců budiž při takovýchto příležitostech co možná šetřeno. V pádu, že by četnictvo muselo ustoupiti - což je vždy velmi povážlivé - staň se to dle způsobu harcovníků. Ovšem jest třeba, by při takovém ústupu četníci palbu z pušek udržovali.“³⁶

---

³⁶ *Zákon o četnictvu a služební instrukce pro četnictvo*. Brno 1919, s. 41 an, § 66.

3. Právní úprava spolkového práva

Počátek zakotvení spolkového práva nám představuje revoluční rok 1848. V tomto roce již první ústava z 24. dubna 1848 (nazývána též jako Pilersdorfova), která zakotvila občanská a politická práva, a stanovila, že právo na vytváření spolků přísluší všem občanům. Spolkové právo dále již více ale neupravovala a odkazovala na to, že výkon tohoto práva budou upravovat zvláštní zákony.

Dalším předpisem, kde bylo upraveno spolkové právo, byla ústava ze dne 4. března 1849 (nazývána též jako Stadionova). V jejím ustanovení § 7 byl vznik spolků učiněn závislým na jejich cílech, účelu a prostředcích, které se nesměly přičít právu a být protistátního charakteru. Opět i zde bylo stanoveno, že výkon tohoto práva stanoví zákon, jakož i výjimky, pod kterými se spolkové právo nabývá, vykonává a pozbývá. Již 17. března 1849 byl vydán prováděcí patent,³⁷ kterým byl však zaveden policejní dohled nad činností spolků. Jím došlo k velkému omezení spolkového života, zejména výrazně postihoval zakládání a udržování filiálek spolků.

V dalším období s nástupem neoabsolutismu byly nařízením č. 246 z 31. prosince 1851, zakázány veškeré politické spolky. Základem spolkového života se stal spolkový zákon na základě císařského patentu z roku 1852,³⁸ který byl proveden pouze z části, neboť v platnosti zůstala jen ta ustanovení, která se týkala činnosti výtěžných spolků.

Zákon výslovně stanovil, že zřizovat spolky, že spolky „ježto sobě kladou za účel věci, které náležejí v obor zákonodárství nebo správy veřejné, jest zakázáno“.³⁹ Jinak zákonem povolené spolky musely mít povolení ke svému zřízení, to pak bylo ještě zdůrazněno pro spolky, které se zřizovaly k:⁴⁰

- a) Zvelebení věd a umění

---

³⁷ Císařský patent č. 425/1852 ř. z., ze dne 26. listopadu 1852, kterým se vydávají nová ustanovení o spolcích.

³⁸ Zákon č. 253/1852 ř. z.

³⁹ § 3 zákona č. 253/1852 ř. z.

⁴⁰ § 2 zákona č. 253/1852 ř. z.

- b) Povzbuzení a zdvižení polního hospodářství a lesnictví, průmyslu, obchodu nebo jiných odvětví produkce
- c) Udržování pravidelného spojení transportního mezi dvěma nebo více místy po zemi nebo po vodě vůbec, a k podniknutí plavby parní zvláště
- d) Stavení nebo udržování železnic, mostů, silnic po zemi i po vodě
- e) Podniknutím hornickým
- f) Kolonizacím
- g) Kreditním ústavům
- h) Pojišťovacím ústavům
- i) Obecným ústavům opatrovacím a důchod dávajícím
- j) Spořitelnám
- k) Půjčovnám na základy (zástavním ústavům)
- l) Rozšíření spolku s povolením již zřízeného, prostřednictvím filiálek.

Zákon dále stanovil, kdo je kompetentní udělovat povolení spolkům. V případě spolků, které se zřizovaly k zvelebení věd a umění, povzbuzení a zdvižení polního hospodářství a lesnictví, průmyslu, obchodu nebo jiných odvětví produkce, kolonizacím, kreditním ústavům, obecným ústavům opatrovacím a důchod dávajícím a ke spolkům jejichž účelem bylo podnikání železnic a parní plavby udělovalo povolení ke zřízení ministerstvo vnitra.⁴¹ V případě spolků, jejichž činnost se týkala podnikání v hornictví, které se zakládaly na svazku kverkovském, komor kverkovských, bratrských pokladnic a pokladnic tovaryšstva horního byly k udělení povolení kompetentní ty úřady, které byly uvedeny v horních zákonech.⁴² V případě ostatních spolků nejmenovaných v § 4 tohoto zákona, byly příslušné k udělení povolení zemské úřady té korunní země, ve které byl spolek zřizován.⁴³

Povolení ke zřízení spolku se mohlo dát pouze tehdy, pokud byl účel spolku dovolený a zároveň tento účel podle zákona mohl být předmětem spolku.⁴⁴ Dále, když osoby, které se o povolení ucházely, dle svých osobních okolností a

---

⁴¹ § 4 zákona č. 253/1852 ř. z.

⁴² § 5 zákona č. 253/1852 ř. z.

⁴³ § 6 zákona č. 253/1852 ř. z.

⁴⁴ § 14, lit. a) zákona č. 253/1852 ř. z.

kde toho bylo zapotřebí i dle nemovitostí dávaly záruku, že se podnikání náležitě ve skutek uvede, nebo když alespoň nebylo důvodného podezření, že zde byla tendence nedovolených vedlejších účelů.⁴⁵ V neposlední řadě, že stanovy byly slučitelné s tím, co vyžadoval zákon.⁴⁶

Zákonem bylo také stanoveno, co musí být patrné ze stanov spolku a z plánu podnikání. Tím měl být:⁴⁷ účel spolku a prostředky, k jeho dosažení; způsob, jak se spolek bude zřizovat a obnovovat; podstatné základy vedení a řízení spolkových záležitostí, práva a povinnosti členů spolku; kdo má zastupovat spolek před úřady, jak se mají řešit spory vzniklé uvnitř spolku a ustanovení, jak se má spolek ukončit a pokud je zřízen pouze na určitý čas, jak dlouho má trvat.

Dosti podrobně se zákon zabýval spolky na akcie, tj. akciovými společnostmi. Jednak stanovil, co se výslovně nesmělo:⁴⁸

a/ pod žádnou záminkou žádat, aby se něco platilo napřed, pokud se k tomu neobdrželo povolení. Bez povolení se nesměly také vydávat žádné prozatímní listy, které by měly vstoupit do oběhu.

b/ prozatímní listiny a akciové listiny nesmějí svědčit na přinašitele, nýbrž měly vždy svědčit na jistá jména.

c/ na každém prozatímní listině mělo být zejména vidět, kolik se na ně vyplatilo. Pokud byla prozatímní listina dána do oběhu, a nebylo na ní vidět potvrzení, kolik bylo vyplaceno, měla se taková smlouva pokládat za právně neplatnou a vyjednaná suma měla propadnout fondu chudých toho místa, kde se někdo přestupku dopustil, podle okolností se tím měl zabývat také trestní soud.

d/ výslovně bylo stanoveno, že akcionář, který první částku zaplatil, „prodalliby list prozatímní dále, z ostatních tak dlouho zůstane společnosti práv, až jej tato přepsáním listu prozatímního na jméno nového držitele z toho závazku propustí. Propuštění toto ze závazku může se ostatek dáti toliko s přivolením spolku samého, nebo od výboru, jemuž společnost k jednáním takovým zmocnění dala“.

e/ smlouva nebo statuty měly v sobě obsahovat zřejmá ustanovení o hlasovacím právu, které příslušelo každému akcionáři.

---

⁴⁵ § 14, lit. b) zákona č. 253/1852 ř. z.

⁴⁶ § 14, lit. c) zákona č. 253/1852 ř. z.

⁴⁷ § 9 zákona č. 253/1852 ř. z.

⁴⁸ § 12 zákona č. 253/1852 ř. z.

f/ kromě ředitelstva k vedení jednání ustanoveného se mohl také ustanovit výbor ze členů spolku.

g/ u každé akciové společnosti se mohlo konat jednou za rok obecné shromáždění majitelů akcií, aby se jim podala zpráva o vedení jednání a o stavu podniknutí, účty o hospodaření se podávaly ke konci roku nebo v kratších dobách se oznámilo, jak dopadly.

Ve svých dalších ustanoveních se zákon zabýval problematikou zastavení či pozastavení činnosti spolku a jeho rozpuštění. Podle ustanovení zákona v případě zastavení nějakého spolku se muselo žádat, když: „a/ osoby, kteréž spolek zříditi chtějí, mají úmysl, vydati veřejné vyzvání nebo návěští, aby našly účastníků, nebo když b/ jest podniknutí takové, že jest potřeba příprav, kteréž se dotýkají práv jiných osob, k. p. vyměřování, nivelování, nebo ku kterýmž potřebí jest povolení, zprostředkování nebo pomoci úřadů veřejných.“ Kromě toho se mohlo za prozatímní povolení k zaražení spolku žádat, když podnikatelé neměli v úmyslu, aby spolek ihned vešel ve skutek.⁴⁹

Úřad udělující povolení prozatímnímu zastavení spolku, měl právo vytknout podmínky, pod kterými se spolek mohl zastavit. Toto povolení se mohlo zcela odepřít, pokud žadatelé nečinili „plán podniknutí úplně zadost tomu, čeho se §. 14. lit. b. a c. vyhledává, a nemá-li účel spolku vlastnosti, tamtéž pod lit. a připomenuté.“ K žádosti za prozatímní povolení bylo třeba přiložit pouze nejpodstatnější ustanovení obsažená v plánu podnikání a v návrhu statutů.⁵⁰

V případě kdy bylo dáno prozatímní povolení k zastavení nějakého spolku, měly se vždy ustanovit výjimky, kterým se muselo učinit zadost, aby se mohlo žádat za schválení spolku samého.⁵¹ Z prozatímního povolení k zastavení spolku, které někdo obdržel, nemohlo se odvíjet právo k povolení, a spolek sám zříditi.⁵² „A však i povolení k zaražení spolku pokládati se může toliko za koncesi čili připuštění, a neuzavírá v sobě nikoli, jako by se tím vyřklo, že vláda státní má zřízení toho podniknutí a prostředky, k dosažení zamýšleného účelu zvolené, za přiměřené, nebo že podniknutí přinese výhod z něho očekávaných.

---

⁴⁹ § 15 zákona č. 253/1852 ř. z.

⁵⁰ § 16 zákona č. 253/1852 ř. z.

⁵¹ § 18 zákona č. 253/1852 ř. z.

⁵² § 19 zákona č. 253/1852 ř. z.

Na účastnících jest, aby si o tom sami potřebného přesvědčení opatřili.“⁵³ Aby změny, učiněné v potvrzených pravidlech společnosti (statutech a p.) a vůbec v ustanoveních, povolením spolku předepsaných, nabyly platnosti, bylo zapotřebí, aby byly schváleny.⁵⁴

Správě této se zůstává právo, nahlédati v jednání v jednání jednoho každého spolku, přihlížeti k tomu, aby se ustanovení, při schválení spolku nebo předpisy obecnými nařízená, zachovávala, a přidati spolku, když se toho vidí potřeba, zeměknížecího komisaře, jež úřad k tomu povolany ustanoví. Komisař tento má k tomu přihlížeti, aby spolek nevykračoval z mezí uděleného mu povolení a z ustanovení, ve schválených pravidlech společnosti obsažených.⁵⁵

V případě dobrovolného rozpuštění spolku, měla především platnost ustanovení, obsažená v zákonech občanských a statutech společenských. Pokud se takový spolek chtěl rozejít, který šel za nějakým obecně užitečným účelem a nebyl uzavřen na určitou dobu, bylo toto třeba napřed ohlásit tomu úřadu, který dal povolení k jeho zřízení.⁵⁶ Úřady měly povinnost rozpustit spolek a všelijaká shromáždění nebo přípravy ke spolku, který se teprve měl zřídit zastavit: „a/ když se spolek bez náležitého povolení zřídil, nebo pakli mu bylo povolení odejmuto, v působení svém dále předse šel; b/ když se po obdržení již povolení dopustí podstatného překročení pravidel spolkových nebo ustanovení, od úřadu při povolení spolku a povolením tímto předepsaného; c/ když se neučinilo náležitě zadost výminkám, strany nichž bylo napřed výslovně ustanoveno, že nebudou vyplněny, povolení se nazpět vezme nebo pomine, buď co se týče věci nebo času, nevyžádajíc sobě prodloužení lhůty; d/ když nastanou takové okolnosti, v kterých se buď podlé zákonů nebo z příčin veřejných povolení k provozování nějakého zaměstnání nebo podniknutí i jednotlivým osobám soukromým odejímá.“⁵⁷

V souvislosti s nástupem režimu, označovaného jako Bachovský absolutismus, byly nařízením č. 246/1851 ř. z. zakázány tak veškeré politické spolky.

---

⁵³ § 20 zákona č. 253/1852 ř. z.

⁵⁴ § 21 zákona č. 253/1852 ř. z.

⁵⁵ § 22 zákona č. 253/1852 ř. z.

⁵⁶ § 23 zákona č. 253/1852 ř. z.

⁵⁷ § 24 zákona č. 253/1852 ř. z.

Jak bylo výše nastíněno zákon č. 253/1852 se nevztahoval na katolické spolky. To bylo dále ještě potvrzeno nařízením ministerstva vnitra ze dne 28. června 1856.⁵⁸ Tímto nařízením bylo dále stanoveno, že takovéto spolky má schvalovat a vést nad nimi správu biskup, v jehož diecézi se nacházejí a zemskému správci, kterého se to týká, má pouze ihned dát vědět, že spolek byl schválen, a o tom jaký má účel a jak byl zřízen. Správci dle nařízení mohli zřídit světské orgány k vedení spolku, popř. potvrdit světské osoby zvolené členy spolku, avšak pod svou odpovědností a dle pravidel spolkem schválených. Spolky se mohly též spojit se stejnými či obdobnými spolky zahraničními. Nařízení v tomto smyslu pak stanovilo, že biskup měl toto spojení povolit pouze, pokud by to „církevní potřeby vyhledávaly“. Opět toto spojení mělo být oznámeno zemskému správci.

Až obnovením ústavnosti roku 1861 otevřelo cestu k naplnění spolkové svobody, která byla právně zakotvena v prosincové ústavě a zákonem č. 134 ze dne 24. listopadu 1867.⁵⁹

3.1. Zákon spolkový č. 134/1867 ř. z. – juristický rozbor

Spolkový zákon se skládal ze tří částí: „O spolcích vůbec“, „O spolcích politických“ a „Ustanovení trestní a závěrečná“.

I. část – O spolcích vůbec

Spolkový zákon povolil vytvářet spolky.⁶⁰ Na základě jeho ustanovení došlo k rozlišení na spolky politické a spolky nepolitické a současně bylo stanoveno, na které spolky se tento zákon nevztahuje. Šlo o spolky, které měly výrobní, bankovní, úvěrní, pojišťovací, důchodový, spořitelní a zástavní charakter.⁶¹ Tyto spolky podléhaly ustanovením speciálních zákonů a ustanovením zákona č. 253/1852 ř.z. Např. pro pojišťovací spolky platilo nařízení ministerstva vnitra č. 110/1880 ř.z., pro spolky provozující zástavní živnost platil

---

⁵⁸ Nařízení ministerstva vnitra č. 122/1856 ř.z.

⁵⁹ Zákon spolkový č. 134/1867 ř.z.

⁶⁰ § 1 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁶¹ § 2 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

zákon č. 253/1852 ř.z. v pozdější době zákon č. 48/1885 ř.z. a nařízení ministerstva vnitra č. 49/1885 ř.z.

Zákon se dále nevztahoval na duchovní řády a kongregace a náboženské společnosti.⁶² Tuto otázku řešil přímo ústavní zákon č. 142/1867 ř.z., kde bylo stanoveno, že „Každá církev a společnost náboženská zákonem uznaná,⁶³ má právo náboženství společně a veřejně provozovati, své záležitosti vnitřní o své moci pořádati a spravovati, ústavy, fundace a fondy ku potřebám náboženství, vyučování a dobročinnosti ustanovené držeti a jich užívati, jest však jako každá společnost poddána obecním zákonům státním“.⁶⁴ „Přivržencům vyznání náboženského, které není zákonem uznáno,⁶⁵ dovoleno jest v domě náboženství provozovati, pokud takové provozování není ani proti zákonu, ani proti mravopověstnosti.“⁶⁶

V poslední řadě se zákon nevztahoval na spolky živnostenské,⁶⁷ na které se vztahovaly živnostenské zákony a těžářstva a bratrské pokladny,⁶⁸ na které se vztahovaly horní zákony.

První část zákona dále řeší otázky týkající se podmínek vzniku spolku, sledování činnosti spolku, jeho rozpuštění a trestání přestupků spolkové činnosti. Pokud někdo chtěl zřídit spolek, měl povinnost toto písemně ohlásit politickému zemskému úřadu, a to dřív než započal svou činnost. K ohlášení současně musel předložit stanovy nově vznikajícího spolku.⁶⁹ Ze stanov muselo být patrné, za jakým účelem je spolek vytvořen a jakými prostředky má být tento účel dosažen. Dále způsob a obnovování spolku, sídlo spolku, práva a povinnosti členů spolku, orgány správy spolku, podmínky platných usnesení, spisů a ohlášení, způsob urovnání sporů uvnitř spolku, zastoupení spolku navenek a ustanovení o jeho

⁶² § 3 písm. a spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁶³ Dle nařízení ze dne 20. června a 13. října 1781 a 24. ledna 1850 č. 39 ř. z. se za zákonem uznanou církev považovala církev katolická (římsko-řecko-arménská), evangelická (vyznání luteránského a helvétského), řecká pravoslavná, řecká spojená a židovská.

⁶⁴ Čl. 15 úst. zákona č. 142/1867 ř.z.

⁶⁵ Zákonem neuznané společnosti byly vyznačeny v nařízení č. 246/1851 ř. z. ze dne 16. listopadu 1851. Jednalo se o Přátelé světla, Němečtí katolíci, Svrchované obce křesťanské. Dále dle nařízení č. 47/1858 ř.z. ze dne 26. listopadu 1858 se jednalo také o sekty Nový Jerusálém, Noví Salemité, Janští bratři, Vyznavači čistého učení křesťanského a dle nařízení č. 183/1860 ř.z. ze dne 20. července 1860 o sektu Nazaréni.

⁶⁶ Čl. 16 úst. zákona č. 142/1867 ř.z.

⁶⁷ § 3 písm. b spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁶⁸ § 3 písm. c spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁶⁹ § 4 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

rozpuštění. Tyto stanovy měly sloužit orgánům státní správy zejména k tomu, aby o nově zakládaných spolcích a o jejich členech byly co nejvíce informováni a tím měly možnost často zasahovat do spolkové činnosti.

Stanovy musely být předloženy v pěti exemplářích, z nichž byl jeden určen ke zpětnému odeslání ohlašovatelí spolku, druhý pro statistické účely, třetí pro zemské politické úřady, čtvrtý pro referenta tohoto úřadu a pátý pro politické úřady okresu či policejní ředitelství místa sídla spolku. Stanovy musely být řádně datovány a podepsány. Potvrzení o oznámení zamýšleného utvoření spolku se mělo vydat, pokud o to bylo žádáno, a to z podacího protokolu zemského úřadu.⁷⁰

Zemský úřad mohl zakázat vznik spolku, pokud spolek svým účelem nebo zřízením směřoval proti zákonu nebo právu nebo byl státu nebezpečný.⁷¹ Jelikož zákon nikde nehovořil o pojmu protiprávnosti, protizákonnosti nebo o tom, co je státu nebezpečné, představovala tato formulace široký prostor pro zákaz kterýchkoli spolků podle uvážení úřadů.

Lhůta k udělení zákazu byla stanovena na čtyři týdny po učiněném oznámení a zemský úřad zákaz musel učinit písemně s udáním důvodů. Čtyřtýdenní lhůta k zákazu počínala běžet ode dne, kdy stanovy spolku byly podány v podacím protokolu zemského úřadu. Zákaz zřízení oprávněného spolku byl neplatný, když opatření ke stanovám se vztahující bylo doručeno proponentu teprve po uplynutí čtyř týdnů po podání stanov.⁷²

Pokud se zemský úřad v období čtyř týdnů ke vzniku spolku nevyjádřil nebo prohlásil již dříve, že spolek nezakazuje, mohl spolek začít se svou činností.⁷³ Jinak proti zákazu učiněného zemským úřadem mohlo být podáno odvolání k ministerstvu vnitra a to ve lhůtě šedesáti dnů.⁷⁴

Spolkový zákon následně upravuje orgány spolku. Jako o prvním se zmiňuje o představenstvu spolku, které mělo za povinnost oznámit úřadu své

---

⁷⁰ Viz Rozhodnutí min. vnitra č. 5221 ze dne 21. listopadu 1867.

⁷¹ § 6 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁷² Viz rozhodnutí min. vnitra č. 12775 ze dne 14. října 1876.

⁷³ § 7 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁷⁴ § 8 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

členy i s udáním jejich bydliště a zvláště vyznačit ty, kteří zastupují spolek navenek. Toto měl učinit v třídní lhůtě po jejich ustanovení do funkce. Oznámení mělo představenstvo spolku adresovat zeměpanskému úřadu, pokud se v místě sídla spolku nacházel, nebo jinak okresnímu politickému úřadu.⁷⁵ Za představenstvo spolku byl označován zákonem ten orgán, který vedle spolkového shromáždění a vedle kontrolních orgánů byl určen k vedení spolku.⁷⁶ Pokud byl tento orgán zřízen jako kolegiální, pak bylo nutné oznámit všechny členy představenstva a nikoliv jen ty, kteří byli určeni k zastupování spolku.⁷⁷

Dalším orgánem spolku bylo shromáždění. Shromáždění spolku se mělo konat dle zákona veřejně.⁷⁸ Jednání se však neměly účastnit ty osoby, které nebyly členy spolku nebo zvaní hosté. Členové spolku a pozvaní hosté nesměli přijít na jednání shromáždění ozbrojeni. Nad tím měl bdít předseda shromáždění. Ten měl také povinnost zachovávat pořádek na shromáždění a mohl také shromáždění rozpustit.⁷⁹ Čas a udání místa shromáždění se mělo oznámit úřadu představenstvem 24 hodin před jeho konáním.⁸⁰ Úřad mohl na základě spolkového zákona vyslat na shromáždění spolku svého zřízence.⁸¹

Spolek nesměl činit usnesení nebo vydávat prohlášení, které by odporovalo trestnímu zákonu, dále pokud by zasahovalo do oblasti zákonodárné nebo výkonné moci.⁸² Pokud bylo shromáždění spolku svoláno proti ustanovením spolkového zákona, mělo být úřadem zakázáno, popř. rozpuštěno. Rozpuštění shromáždění náleželo do kompetence zemského úřadu,⁸³ ale v některých případech přímo ministerstvu vnitra.⁸⁴

---

⁷⁵ § 12 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁷⁶ Viz § 4 písm. e) spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁷⁷ Rozhodnutí kasačního soudu č. 6575 ze dne 23. listopadu 1875.

⁷⁸ § 14 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁷⁹ § 17 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁸⁰ § 15 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁸¹ K tomu podrobněji viz § 18 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁸² § 20 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁸³ Viz blíže §§ 21-27 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁸⁴ Dle § 11 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

II. část – O spolcích politických

I když ve spolkovém zákonu nenajdeme definici politického spolku, je patrné, že zde vycházel ze spolkového zákona z roku 1852, který za spolky považoval především ty spolky, které svou činností zasahovaly do oblasti zákonodárství a veřejné správy. Pro takovéto spolky platila mimo dosud uvedená všeobecná nařízení první části ještě ustanovení druhé části tohoto zákona.⁸⁵ Členy politických spolků nesměli být cizinci, ženy a nezletilí.⁸⁶ Představenstvo politického spolku se mělo skládat z nejméně z pěti a nejvýše z deseti osob.⁸⁷ Na rozdíl od spolků nepolitických musely hlásit bezprostředně úřadu nejen členy představenstva, ale i všechny své spolkové členy a každoroční přehled o jejich počtu.⁸⁸ Politické spolky nemohly vytvářet spolky pobočné – filiálky.⁸⁹ V případě, že by nepolitický spolek chtěl rozšířit svou činnost na politické záležitosti, pak se musel podrobit ustanovením tohoto zákona pro spolky politické.⁹⁰ Zda by se měl spolek považovat za politický, o tom rozhodoval zemský úřad a v případech § 11 spolkového zákona jakož i na odvolání od ministerstva vnitra.

III. část – Ustanovení trestní a závěrečná.

Třetí část, jak vyplývalo již ze samotného jejího názvu, obsahovala trestní a závěrečná ustanovení. V případě porušení spolkového zákona měl být soudy ukládán jako přestupek trest vězení až do šesti neděl nebo pokuta až do výše 200 zlatých.⁹¹ V případě války nebo vnitřních nepokojů mohla vláda zbavit platnosti ustanovení spolkového zákona a to částečně nebo zcela, na čas a pro jednotlivá místa.⁹² Toto ustanovení vyplývalo z ustanovení úst. zákona č. 142/1867 ř. z., kde bylo stanoveno: „Pokud vláda odpovědná může práva přivedená v člancích 8., 9., 10., 12., a 13 na čas a v některém místě zastaviti, vyměřeno bude zvláštním zákonem“.⁹³ Spolkový zákon také stanovil, že pro spolky pro které platí jeho

---

⁸⁵ § 29 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁸⁶ § 30 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁸⁷ § 31 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁸⁸ § 32 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁸⁹ § 33 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁹⁰ § 35 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁹¹ § 36 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁹² § 37 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁹³ Čl. 20 úst. zákona č. 142/1867 ř.z.

ustanovení, pozbývá platnosti zákon o spolcích č. 253/1852 ř. z., a všechny jiné zákony a nařízení tomuto zákonu odporující.⁹⁴ Provedení tohoto zákona se ukládalo ministrům vnitra a spravedlnosti.⁹⁵

Zákon za monarchie nedoznal nějakých podstatných změn, avšak pro jednotlivé druhy spolků byl doplňován řadou prováděcích předpisů. Tím byl např. výnos o studentských spolcích č. 2209 ministerstva vnitra v dohodě s ministerstvem kultu a vyučování ze dne 1. června 1876.

Tímto výnosem byla konstatována absence zvláštních ustanovení o studentských spolcích. Z tohoto důvodu ministerstvo vnitra v dohodě s ministerstvem kultu a vyučování nařídilo, aby všechna již existující studentská sdružení, která bylo možno pokládat za spolky podle zákona č. 134/1867 ř.z., a která nebyla utvořena podle ustanovení tohoto zákona, se do tří měsíců ode dne vyhlášení uvedeného nařízení zákona přizpůsobila nebo aby se rozešla.

Všechna nadále vznikající studentská sdružení se mohla nadále zřizovat pouze podle ustanovení spolkového zákona. Akademické úřady, především rektoráty univerzit, technických vysokých škol, akademie výtvarných umění, a dalších byly ministerstvem kultu a vyučování pověřeny, aby oznámily toto nařízení studujícím vysokých škol vyvěšením na úřední desce. Zároveň se nařízením potvrzovalo, že studující jako členové spolku zůstávali i nadále, bez ohledu na sankce podle spolkového zákona, odpovědnými také svému akademickému disciplinárnímu orgánu.⁹⁶

Dalším předpisem byl oběžník místodržitelství v Čechách ze dne 22. prosince 1899 č. 218 602, který byl aktualizován výnosem Zemského úřadu v Praze ze dne 4. února 1930 č. 51 310 o spolkovém katastru. Podle těchto výnosů bylo nařízeno, aby o spolcích byl veden katastr, do kterého by byla zapisována data týkající se utvoření, změn stanov a zániku spolku a to odděleně dle jednotlivých kategorií spolků. Zejména zde byla zdůrazněna nutnost získávat a zapisovat informace o funkcionářích spolku, kteří ho zastupovali navenek a vůči

---

⁹⁴ § 38 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁹⁵ § 39 spolkového zákona č. 134/1867 ř.z.

⁹⁶ DUSIL, V., KLIMENT, J. *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, s. 309.

úřadům a kteří se za spolek podepisovali. Byla zde i připomenuta povinnost dohlédacího úřadu sledovat funkční období představenstva spolku a provádění náležité kontroly. Ve spolkovém katastru měly být též poznamenány jména a adresy funkcionářů spolku.⁹⁷

4. Recepce do právního řádu 1. ČSR

4.1. Předpisy týkající se shromažďovacího práva

Po rozpadu Rakouska – Uherska bylo na základě tzv. recepční normy, tj. zákona č. 11/1918 Sb., recipováno dosavadní právo rakouské a uherské a stalo se součástí právního řádu Československé republiky.⁹⁸ Tak byl recipován i zákon č. 135/1867 ř. z., o právu shromažďovacím ze dne 15. listopadu 1867.

Právo shromažďovat se bylo následně zakotveno v hlavě páté ústavního zákona č. 121/1920 Sb.,⁹⁹ kterým se uvozovala ústavní listina Československé republiky. Na základě ustanovení § 113 bylo zaručeno právo shromažďovací. V odstavci prvním § 113 bylo řečeno, že „právo klidně a beze zbraně se shromažďovati a tvořiti spolky jsou zabezpečeny“. V odstavci třetím § 113 se dále hovořilo, že „zákonem mohou se zavést omezení zvláště pro shromáždění na místech sloužících veřejné dopravě, pro zakládání spolků výdělečných a pro účast cizinců v politických spolcích. Tímto způsobem může se stanoviti, jakým omezením podléhají zásady předcházejících odstavců za války nebo tehdy, vypuknou-li uvnitř státu události ohrožující zvýšenou měrou republikánskou státní formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek.“

Pro vyšší ochranu shromáždění a svobod shromážděných představoval další prvorepublikový zákon č. 309/1921 Sb., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních ze dne 12. srpna 1921. Zákon stanovil, že kdo by s někým zle nakládal nebo mu způsobil újmu na těle, svobodě, cti, majetku nebo výdělku, nebo mu takovou újmu pohrozil, nebo vědomě využil bezprostředně mu hrozící

---

⁹⁷ Tamtéž, s. 322.

⁹⁸ Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

⁹⁹ Zákon č. 121/1920 Sb., zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.

tísňe nebo využil svého postavení jako úředník, učitel, duchovní nebo zaměstnavatel, chtějíc na něm bezprávně vynutit, aby něco konal, opomenul nebo snášel, dopouštěl se útisku, bez újmy trestnosti činu podle jiných trestních ustanovení.¹⁰⁰

Stávka nebo výluka nebyla podle zákona považována za újmu podle výše uvedeného, pouze jen kdyby byla namířena proti jednotlivým zaměstnancům z národnostních, náboženských nebo politických pohnutek.¹⁰¹

Pokud došlo k útisku dle zákona specifikovaného, toto jednání pak bylo považováno za přestupek a bylo trestáno ze strany soudu trestem vězení v rozmezí od osmi dnů do tří měsíců.¹⁰² Pokud byl trestný čin spáchán s použitím zbraně, trestal se jako přečin tuhým vězením od jednoho do šesti měsíců.¹⁰³ Pokud z trestného činu vznikla škoda na majetku nebo výdělku, mohl soud vedle trestu na návrh poškozeného k uspokojení jeho soukromoprávních nároků podle volné úvahy uložit odškodné v penězích až do výše pěti tisíc korun.¹⁰⁴

Kdo úmyslně sám nebo ve spojení s jinou osobou zmařil nebo rušil shromáždění svolané dle zákona, a to zabráněním nebo ztěžováním přístupu osobám oprávněným k účasti, neoprávněným vniknutím, zatlačěním přítomných osob nebo povolanych osob k řízení a zachování pořádku nebo neuposlechnutím jejich formálních nařízení, které se vztahovaly k průběhu shromáždění, měl být dle zákona potrestán pro přestupek vězením od jednoho týdne do tří měsíců.¹⁰⁵ Zákonem byly stanoveny i přitěžující okolnosti, zejména proti strůjci a účastníkům zmaření napřed smlouvaného shromáždění. Těm pak mohl být uložen trest tuhého vězení v délce až do šesti měsíců.¹⁰⁶

V případě, že se někdo neoprávněným způsobem účastnil zákonně svolaného shromáždění, omezeného na určitou skupinu osob, na členy některého spolku nebo na pozvané účastníky a přes vyzvání osob, které byly určeni řídit

---

¹⁰⁰ § 1 zákona č. 309/1921 Sb., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.

¹⁰¹ § 2 zákona č. 309/1921 Sb., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.

¹⁰² § 2 odst. 1 zákona č. 309/1921 Sb., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.

¹⁰³ § 2 odst. 2 zákona č. 309/1921 Sb., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.

¹⁰⁴ § 3 zákona č. 309/1921 Sb., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.

¹⁰⁵ § 4 odst. 1 zákona č. 309/1921 Sb., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.

¹⁰⁶ § 4 odst. 2 zákona č. 309/1921 Sb., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.

shromáždění a zachovávat pořádek, neopustil shromáždění, měl být potrestán pro přestupek finanční pokuty ve výši od 100 do 1000 korun, v případě nedobytnosti vězením od 24 hodin do jednoho týdne.¹⁰⁷ Za trestný byl považován i pokus činů uvedených v §§ 1 až 4 tohoto zákona.¹⁰⁸

Výše zmíněný zákon lze charakterizovat jako právní normu trestní povahy, která kromě stanovení řady nových skutkových podstat trestného jednání měla působit proti rušitelům zákonně svolaných shromáždění, tedy i spolkových akcí.

Zákonem stanovujícím bližší podmínky výkonu shromažďovacího práva zůstal ale po celou dobu existence první Československé republiky zákon č. 135/1867 ř. z. Tento zákon platil až do 30. září 1951, kdy byl zrušen zákonem č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních.

4.2. Předpisy týkající se spolkového práva

Jako v případě shromažďovacího zákona došlo k recepci i zákona spolkového č. 134/1867 ř.z. Zároveň v platnosti zůstal zachován i zákon č. 253/1852 ř. z., a to pro spolky založené za účelem zisku, pokud zvláštní předpisy nestanovily jinak.

Během období první republiky byly přijaty předpisy, které se dotýkaly určitých ustanovení spolkového zákona. Např. se jednalo o zákon o odstranění nevhodných názvů,¹⁰⁹ kterým se zakazovaly názvy právnických osob, které „upomínají na právní poměry zemí Československé republiky před 28. říjnem 1918, neb odporují směru a duchu zahraničních vztahů republiky Československé, nebo připomínají osoby, které jakýmkoliv způsobem projeví nepřátelské smýšlení proti československému národu nebo národům sdruženým, nebo připomínající události rázu protistátního“.¹¹⁰ Závadné názvy a označení měly být odstraněny ve lhůtě jednoho měsíce ode dne účinnosti tohoto zákona.¹¹¹ Porušení

---

¹⁰⁷ § 5 zákona č. 309/1921 Sb., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.

¹⁰⁸ § 6 zákona č. 309/1921 Sb., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.

¹⁰⁹ Zákon č. 267/1920 Sb., o odstranění nevhodných názvů.

¹¹⁰ § 1 zákona č. 267/1920 Sb., o odstranění nevhodných názvů.

¹¹¹ § 2 zákona č. 267/1920 Sb., o odstranění nevhodných názvů.

tohoto zákona bylo bráno jako přešůpek, za který byla stanovena pokuta ve výši až 10 000,- Kč, při nedobytnosti vězení (uzavření) do 3 měsíců.¹¹²

Ustanovení, které zakazovalo ženám členství v politických spolcích, bylo derogováno volebními řády z roku 1919.¹¹³ Tak došlo k objektivnímu rozšíření spolkového práva.

Dalším předpisem, který měl vztah ke spolkovému právu, byl zákon o mimořádných opatřeních.¹¹⁴ Zákon za určitých podmínek umožňoval, aby vláda se souhlasem prezidenta přijala taková opatření, která omezí nebo dočasně zruší i právo, které bylo obsaženo v § 113 ústavy z roku 1920, tj. i právo spolkové.¹¹⁵ Ve svém ustanovení zákon mimo jiné stanovil, že „spolky a odbočky spolků – mimo spolky výdělečné – mohou býti podrobeny zvláštnímu dozoru úřednímu nebo zvláštním podmínkám; činnost jejich může býti zastavena a zřizování nových spolků a odboček učiněno závislým na povolení příslušného úřadu“.¹¹⁶ Státní bezpečnostní úřad mohl také zakázat konání schůzí, popř. jejich konání mohl povolit, ale na základě svého úředního povolení.¹¹⁷ Dodejme, že zákon č. 300/1920 Sb. byl použit i při přijetí vládního nařízení ze dne 17. září 1938,¹¹⁸ které zavádělo mimořádná opatření i v oblasti spolkového práva.

Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi bylo recipováno právo uherské.¹¹⁹ Spolčovací právo uherské nebylo jako v bývalém Rakousku zaručeno ústavou. Dokonce až na výjimky nebylo upraveno zákony, ale pouze ministerskými nařízeními.¹²⁰ Zřízení spolku, jehož činnost se měla vztahovat na území, kde platilo bývalé právo rakouské a zároveň na území, kde platilo bývalé právo uherské, se posuzovalo podle obojího práva.¹²¹ Odlišná úprava spolkového práva byla rovněž na Hlučínsku, kde zůstaly v platnosti spolkové předpisy

---

¹¹² §§ 4-5 zákona č. 267/1920 Sb., o odstranění nevhodných názvů.

¹¹³ DUSIL, V. *Československé právo spolkové*. Praha: dr. Otakar Štorch-Marien, 1924, s. 47.

¹¹⁴ Zákon č. 300/1920 Sb., o mimořádných opatřeních.

¹¹⁵ § 1 zákona č. 300/1920 Sb., o mimořádných opatřeních.

¹¹⁶ § 8 zákona č. 300/1920 Sb., o mimořádných opatřeních.

¹¹⁷ § 9 zákona č. 300/1920 Sb., o mimořádných opatřeních.

¹¹⁸ Vládní nařízení č. 177/1938 Sb.

¹¹⁹ DUSIL, V. *Československé právo spolkové*. Praha: dr. Otakar Štorch-Marien, 1924, s. 9.

¹²⁰ Zejména ministerská nařízení: č. 1394/1873, o kontrole spolků; č. 773/1874, o provedení nařízení č.

1394/1873; č. 1508/1875, o zakládání spolků.

¹²¹ DUSIL, V. *Československé právo spolkové*. Praha: dr. Otakar Štorch-Marien, 1924, s. 19.

říšskoněmecké.¹²² V roce 1921 nabyl i na tomto území platnost spolkový zákon č. 134/1867 ř.z.¹²³

Jako v případě práva shromažďovacího, také i právo spolkové bylo zaručeno ústavou z roku 1920 (viz výše).¹²⁴ Tato ústava rozšířila rozsah spolčovacího práva o spolčování k ochraně a podpoře pracovních, zaměstnaneckých a hospodářských poměrů. Podle ústavy výkon spolčovacího práva měly upravovat zákony.

Nový spolkový zákon nebyl v parlamentu nikdy přijat. A tak s určitými úpravami, které byly zmíněny výše, nadále platil zákon č. 134/1867 ř.z. po celou dobu existence 1. Československé republiky.

4.3. Nejvyšší správní soud a jeho rozhodovací činnost v oblasti shromažďovacího a spolkového práva v období první Československé republiky

4.3.1. Význam judikatury Nejvyššího správního soudu při dotváření shromažďovací práva za 1. ČSR

Do utváření shromažďovacího práva výrazným způsobem zasáhl Nejvyšší správní soud, který byl zřízen zákonem č. 3/1918 Sb. Jeho rozhodovací činnost v oblasti shromažďovacího práva se týkala otázky možnosti shromažďování, povolování, apod.

Jak bylo již výše řečeno, shromažďovací právo bylo zakotveno na základě ústavy z roku 1920, která garantovala právo „klidně a beze zbraně se shromažďovati“. K realizaci shromažďovacího práva byl přijat zákon proti útisku na ochranu svobody ve shromážděních, který stanovil sankce pro případ úmyslného zmaření či rušení řádně svolaného shromáždění. Ústavní listina také ale připustila, aby zákon shromažďovací právo omezil zejména na místech

¹²² DUSIL, V. *Československé právo spolkové*. Praha: dr.Otakar Štorch-Marien, 1924, s.10.

¹²³ Nařízení vlády č. 168/1921 Sb.

¹²⁴ Zákon č. 121/1920 Sb., zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.

sloužících veřejné dopravě. Ze zákona mohlo dojít k jeho omezení také za války nebo v době vnitřních nepokojů, jestliže by byla ve zvýšené míře ohrožena republikánská forma státu, ústava nebo veřejný pořádek. Omezení nebo zrušení shromažďovacího práva mohlo být také provedeno na základě zákona o mimořádných opatřeních, na základě kterého mohl státní bezpečnostní úřad zakázat shromáždění na úřední povolení.

Rozhodovací činnost Nejvyššího správního soudu v případě shromažďovacího práva nebyla za první Československé republiky rozsáhlá. Nejvyšší správní soud v nálezu ze dne 5. března 1925 rozhodl,¹²⁵ že ústavně zaručené právo shromažďovací může být omezeno jen zákonem. Dále konstatoval, že dřívější právní předpisy upravující jeho výkon však nepozbyly platnosti jen proto, že nejsou zákony.

Jiný nálezu Nejvyššího správního soudu se týkal otázky, zda bezpečnostní úřad může vyslovit určitý zákaz při povolování veřejného průvodu. Svým nálezem ze dne 25. října 1928,¹²⁶ došel k závěru, že bezpečnostní úřad mohl při povolení veřejného průvodu vyslovit zákaz, že nesmí být použito praporů, odznaků a dekorací v barvách černo-červeno-zlaté. Obdobně tomu bylo i v jeho dalším nálezu ze dne 25. října 1928,¹²⁷ kdy Nejvyšší správní soud připustil, že úřad může povolit lidovou slavnost s výhradou omezení veřejného užívání praporů v uvedených barvách. Důvodem byla obava, že by jejich používání mohlo vyvolat dojem příslušnosti k Německu.

---

¹²⁵ Nález ze dne 5. března 1925 č. 4281301. In: Sbírnka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních. Svazek VII (Nálezy z roku 1925). Praha: Právnícké vydavatelství v Praze, 1926, s. 383.

¹²⁶ Nález ze dne 25. října 1928 č. 27.896. In: Sbírnka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních. Svazek X (Nálezy z roku 1928). Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa, 1928, s. 979.

¹²⁷ Nález ze dne 25. října 1928 č. 27.897303. In: Sbírnka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních. Svazek X (Nálezy z roku 1928). Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa, 1928, s. 979.

4.3.2. Význam judikatury Nejvyššího správního soudu při dotváření spolkového práva za 1. ČSR

Obdobně jak tomu bylo u shromažďovacího práva, do utváření spolkového práva výrazným způsobem zasáhl Nejvyšší správní soud, který byl zřízen zákonem č. 3/1918 Sb. Na základě tohoto zákona došlo k ustavení samostatného Nejvyššího správního soudu, do jehož čela byl jmenován jako první prezident dr. Ferdinand Pantůček.¹²⁸

Jeho rozhodovací činnost v oblasti spolkového práva se týkala vzniku spolků, jejich existence a fungování, zániku spolků, apod. Uvedme také alespoň některé případy z jeho bohaté rozhodovací činnosti v této oblasti.

Nejvyšší správní soud např. řešil otázku rozlišení politických a nepolitických spolků. Jak bylo již výše nastíněno, zákon č. 134/1867 ř. z. rozlišoval dva typy spolků, a to spolky nepolitické a spolky politické. Politické spolky byly dle zákona oprávněny vyvíjet politickou činnost. Proto také zákon pro politické spolky stanovil přísnější pravidla pro jejich vznik, činnost a také přísnější podmínky kontroly vykonávané zemským úřadem. Pojmy politického a nepolitického spolku nebyly spolkovým zákonem nikterak definovány a pouze ve svém ustanovení § 35 zákon uváděl, že o tom, za který typ bude konkrétní spolek považován, příslušelo danému správnímu orgánu.

Nejvyšší správní soud ve svém nálezu ze dne 4. listopadu 1924 konstatoval,¹²⁹ že pokud nepolitický spolek učiní politické usnesení, může být tato skutečnost důvodem pro jeho rozpuštění. Dále pak konstatoval, že konverze nepolitického spolku na spolek politický, aniž by předtím provedl zákonu odpovídající změnu stanov, maří tím smysl oněch speciálních ustanovení zákona o právě spolčovacím a znemožňuje správním orgánům kontrolu jejich činnosti. Tím dle tohoto tribunálu dochází ze strany daného spolku k porušení veřejného řádu, což může mít za následek i rozpuštění spolku.

---

¹²⁸ K tomu blíže HÁCHA, E. Nejvyšší správní soud. Vzpomínka na jeho zřízení a jeho dnešní stav. *Právník*. 1928, s. 587 an.

¹²⁹ Viz Bohuslavova Sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. VI b, č. 4081.

Judikatura Nejvyššího správního soudu se zabírala řadou případů zřízení či znovuzřízení spolku. Se zřízením a procesem evidence spolku lze představit např. náleží Nejvyššího správního soudu,¹³⁰ ve kterém Nejvyšší správní soud se vyjádřil tak, že ustanovení § 113 odst. 2 Ústavy z roku 1920, řešícího otázku přípustnosti rozpuštění spolku, se lze úspěšně dovolávat i v případě zákazu utvoření nového spolku, tj. že je možné zakázat zřízení spolku, pokud u něho jsou již v době oznámení spolku a předložení jeho stanov dány důvody k jeho rozpuštění ve smyslu ustanovení § 113 odst. 2 Ústavy z roku 1920.

V tomto případě dospěl Nejvyšší správní soud k uvedenému závěru na základě stížnosti nově ustanovovaného spolku pod názvem Místní pobočka Einigkeit v K. spolku Deutschel Kulturverband, jehož ustavení bylo správním orgánem zakázáno, a to z toho důvodu, že účel a zařízení tohoto spolku byly v rozporu s platným právním řádem, neboť jmenovaný spolek byl bezprostředním znovuzřízením spolku, který se nazýval Ortsgruppe K. des Deutschen Kulturverbandes, který byl již jednou na základě ustanovení § 113 odst. 2 Ústavy z roku 1920 rozpuštěn a kterému mělo být prostřednictvím nově utvářeného spolku – pobočky umožněno pokračování v jeho činnosti.

Nejvyšší správní soud se ve svých nálezech zabýval také problematikou rozpuštěním spolku či s ním souvisejícího zastavení činnosti spolku, které vlastně představovaly autoritativní ukončení činnosti spolku ze strany správního orgánu. Tento počín ze strany správního orgánu představoval citelný zásah do práv spolku, a proto také se objevovaly často případy stížností, které směřovaly proti těmto rozhodnutím správních orgánů.

Nejvyšší správní soud v případě stížností, které napadaly správní rozhodnutí, při jejich rozhodování řešil více úkolů. Jednak musel posuzovat přípustnost a formální správnost podané stížnosti. Jelikož řízení před Nejvyšším správním soudem bylo poměrně přísně formální, docházelo často k vrácení stížností stěžovatelům k jejich opravě nebo rovnou docházelo k rozhodnutí o odmítnutí stížnosti. Pokud byla stížnost shledána ze strany Nejvyššího soudu jako

---

¹³⁰ Viz Bohuslavova Sbirka nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. XII b, č. 8881.

přípustná k projednání, začal se jí meritorně zabývat, a tím stížnost projednat a rozhodnout o ní. Jelikož společovací zákon neřešil, jak tomu bude v případě, kdy správní orgán rozhodl o rozpuštění spolku, bylo zodpovězení této otázky odvislé od judikaturní činnosti Nejvyššího správního orgánu.

Výše nastíněnou problematikou, přesně případem, kde se zabýval podmínkami zrušení spolku, kdy správní úřad neschválil stanovy spolku a nařídil zastavení činnosti spolku, řešil Nejvyšší správní soud nálezem ze dne 21. listopadu 1922,¹³¹ kde nevymezil toto rozhodnutí o zastavení činnosti spolku, a tak bylo možné si výrok daného nálezu vykládat tak, že spolek jím byl rozpuštěn. Proto ze strany správního soudu došlo k přezkumu, zda v daném případě byly splněny podmínky pro rozpuštění spolku dle ustanovení § 113 odst. 2 Ústavy z roku 1920, dle kterého mohl být spolek rozpuštěn, byl-li jeho činností porušen trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád, a dospěl k závěru, že ve stížnosti napadeném správním rozhodnutí se žádný takovýto důvod pro rozpuštění spolku neuváděl a že správní orgán pouze poukazuje na obsah stanov a vytýkal jejich neúplnost, nesrozumitelnost a další vady, což však samo o sobě nemohlo být důvodem ke zrušení spolku, obzvláště za situace, kdy žalovaný správní orgán neposkytl danému spolku ani možnost ke zjednání nápravy vadných stanov. Z těchto důvodů bylo nejvyšším správním soudem stížnosti spolku vyhověno a napadené rozhodnutí správního orgánu pro jeho nezákonnost zrušeno.

Obdobně si Nejvyšší správní soud počínal ve svém nálezu ze dne 25. února 1928,¹³² kdy zrušil pro nezákonnost rozhodnutí správního orgánu o úředním rozpuštění spolku, neboť spolek neměl dle správního orgánu již delší dobu vyvíjet aktivní činnost. Z provedeného řízení bylo Nejvyšším správním soudem zjištěno, že správní orgán neprovedl důkladné šetření o jím tvrzené skutečnosti o nečinnosti spolku, neposkytl spolku možnost se k věci vyjádřit ani provést důkazy, že spolek dosud nezanikl. Tím správní orgán porušil práva spolku a dané rozhodnutí tak zatížil vadou.

---

¹³¹ Viz Bohuslavova Sběrka nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. IV b, z roku 1922, s. 1299 an.

¹³² Viz Bohuslavova Sběrka nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, z roku 1928, A 7102/1928.

Jiný náleze se týkal otázky možného rozpuštění spolku při překročení statutárního oboru ze dne 4. listopadu 1924.¹³³ V tomto nálezu se Nejvyšší správní soud vyslovil tak, že pouhé překročení statutárního oboru nemůže samo o sobě být dostatečným důvodem pro rozhodnutí o rozpuštění spolku dle ustanovení § 113 odst. 2 Ústavy z roku 1920, jestliže tímto překročením nebyl porušen trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád.

V daném případě, v němž za překročení statutárního oboru spolku bylo považováno usnesení spolku na rezoluci vyzývající odborové organizace k nastoupení taktiky hromadné revoluční akce a přitom měla na zřeteli svrnutí nadvlády kapitalismu a odstranění systému námezdního otroctví, které bylo žalovaným správním orgánem považováno za politickou činnost spolku, který byl však konstituován jako nepolitický. Nejvyšším správním soudem bylo takovéto chování spolku vyhodnoceno jako porušující veřejný řád, jakožto soubor právních norem etických a společenských, jejichž zachování je podle aktuálně panujících obecných názorů podmínkou klidného a společenského soužití, přičemž těmto normám koresponduje i stav společnosti jako takové. Nejvyšší správní soud své konstatování uzavřel tak, že pokud započne nepolitický spolek vykonávat činnost spolku politického, aniž předem změnil řádně své stanovy, maří tím smysl speciálních ustanovení o politických spolcích a znemožňuje správnímu úřadu kontrolu své činnosti nařízenou zákonem o právě spolčovacím, je třeba toto považovat za porušení veřejného řádu a je tím odůvodněn postup dle ustanovení § 113 odst. 2 Ústavy z roku 1920.

Nejvyšší správní soud se zabýval ve svých nálezech i otázkou kdo je oprávněn podat stížnost za spolek. Např. řešil, zda je přípustné a legitimní, aby stížnost proti rozhodnutí správního orgánu o rozpuštění spolku byla podána přímo jeho členem. V jednom svém nálezu ze dne 24. června 1924 došel k závěru,¹³⁴ že jednotliví členové nejsou legitimováni ke stížnosti do rozhodnutí, jímž byl spolek rozpuštěn, a to z toho důvodu, že pouze oficiálně povoláná reprezentace spolku, tj. její funkcionáři, jsou oprávněni činit závazný projev vůle jménem spolku, přičemž

---

¹³³ Viz Bohuslavova Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. VI b, z roku 1924, s. 2001 an. A 4081/24.

¹³⁴ Viz Bohuslavova Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. VI b, z roku 1924, s. 1470 an.

nic na tom nemůže změnit případný fakt, že tento člen spolku, který stížnost podá svým jménem, je současně funkcionářem spolku.

Podobný byl nálezn Nejvyššího správního soudu ze dne 9. června 1927,¹³⁵ kde bylo konstatováno, že bývalí funkcionáři spolku právoplatně rozpuštěného nejsou legitimováni k podání stížnosti k Nejvyššímu správnímu soudu proti opatření úřadu podle ust. § 27 zákona č. 134/1867 ř. z.

Jako tomu bylo v případě rozhodování o určování, co je a není politický spolek, popř. nepolitický spolek, se Nejvyšší správní soud ve své rozhodovací činnosti musel zaobírat i různými pojmy, stanovenými a zakotvenými jak ústavou z roku 1920 tak spolkovým zákonem č. 134/1867 ř.z., které nebyly legislativně definované a jejich výklad nebyl jednoznačný či určitý. Jedním z těchto pojmů byl veřejný pokoj a řád, stěžejní při rozpuštění spolku. Právě výklad tohoto pojmu ve vztahu k rozpuštění spolku byl patrný z obsáhlé judikatury Nejvyššího správního soudu.

Např. v nálezu Nejvyššího správního soudu ze dne 24. června 1924,¹³⁶ ve věci rozhodnutí o stížnosti spolku o stížnosti spolku proti jeho rozpuštění z důvodu uvedeném v ustanovení § 113 odst. 2 Ústavy z roku 1920, kdy daný spolek měl porušit veřejný řád tím, že užíval při svém veřejném vystupování kroj a odznak Federovaných dělnických tělocvičných jednot, právě dané rozhodnutí správního orgánu napadající spolek na svoji obranu uváděl, že neporušil veřejný pokoj a řád a že ostatně tento pojem není ani pojmem právně definovaným, a to ani v Ústavě z roku 1920, ani v zákoně o právě spolčovacím či jakémkoli jiném právním předpisu.

V této věci ze strany Nejvyššího správního soudu bylo konstatováno, že veřejný řád je výslednicí kompromisu mezi zájmy individuálními z jedné strany a z druhé strany zájmem umožnit klidné společenské soužití společnosti tvořící státní pospolitost. Šířeji řečeno je veřejný řád souhrnem norem právních a všech

---

¹³⁵ Viz Bohuslavova Sběrka nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. IX a, z roku 1927, s. 843 an.

¹³⁶ Viz Bohuslavova Sběrka nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. VI b, z roku 1924, s. 1470 an. A 3803/24.

norem etických a společenských, jejichž zachování podle aktuálně panujících obecných názorů je podmínkou poklidného a pořádaného společenského soužití, jakož i stav společnosti, uvedeným normám odpovídající. Současně z tohoto pojmu plyne, že normami, které jsou součástí veřejného řádu, jsou pouze ty normy, které regulují poměr jednotlivce ke společnosti, když veškeré jednání jednotlivce existující čistě v okruhu jeho soukromého života a nedotýkající se jeho styků se společností, nelze zahrnout do pojmu veřejný řád.

Na tento nálezu odkazoval Nejvyšší správní soud ve své další judikatuře, kde bylo zapotřebí operovat s pojmem veřejný pokoj a řád. Tomu bylo např. v případě nálezu ze dne 7. března 1925,¹³⁷ kdy byl spolek rozpuštěn z důvodu dle ustanovení § 113 odst. 2 Ústavy z roku 1920, neboť se členové daného nepolitického spolku při své spolkové slavnosti dali vyfotografovat s praporem nesoucím odznak skobového kříže. V tomto nálezu již Nejvyšší správní soud konstatoval, že pojem veřejný pokoj a řád je pojmem v právní terminologii ujasněným a známým a v různých jazykových vyjádřeních, avšak s velmi obdobným smyslem, užívaným napříč právními normami nejen Československé republiky, ale např. i Francie. K definici pojmu veřejný pokoj a řád provedené v nálezu A 3803/24 (viz výše) doplnil, že v oné definici je zachycen jak prvek normativního rázu reprezentovaného slovem řád, tak prvek statusové povahy, jemuž odpovídá použitý výraz pokoj. V nálezu ze dne 27. května 1926,¹³⁸ k výkladu o pojmu veřejný pokoj a řád doplnil o konstatování, že veřejný pokoj a řád nejsou kategoriemi absolutními, ale proměnlivými, jejichž obsah je odvislý od dočasných sociálních, etických, hospodářských a především politických poměrů.

---

¹³⁷ Viz Bohuslavova Sběrka nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. VII a, z roku 1925, s. 410 an. A 4488/25.

¹³⁸ Viz Bohuslavova Sběrka nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. VIII a, z roku 1926, s. 824. A 5706/26.

5. Spolky a spolková činnost

Spolky se staly významným instrumentem k prosazování zájmů,¹³⁹ specifických vědomostí, myšlenek a názorů jednotlivých skupin obyvatelstva. Podíváme-li se směrem do historie, tak ještě první polovina 19. století představuje období, kdy spolčování osob bylo sice možné, spíše ale výjimečné. Jednalo se o spolčování v rovině profesní, nikoliv společenské či zábavní. Spolky byly v podstatě výhradní záležitostí svobodného obyvatelstva. Existence a povolení spolku náleželo výlučně do kompetence panovníka.¹⁴⁰

Spolkový život se jako sociální fenomén začal uplatňovat od druhé poloviny 19. století. Zájmová sdružení můžeme vysledovat i v dřívějším období, avšak skutečné uplatňování práva na spolčování můžeme vymezit až rokem 1848. Vznik spolků před tímto rokem byl ojedinělý, a více méně se jednalo o spolky, které měly posilovat zemské uvědomění proti centralistickým tendencím rakouského státu. Na jejich vytváření se podílela výrazně i zemská šlechta.

Z druhé strany stát měl zájem na utváření těch spolků, které měly prospívat státnímu zájmu. Spolková legislativa začala být vytvářena absolutistickým státem z důvodu obrany svého stavovského systému. Zejména aktivity tajných společností byly státem vnímány jako činnost, která je pro stavovský systém nebezpečná. Proto v roce 1754 bylo vydáno nařízení, na základě kterého měly být sledovány tajné a podezřelé schůzky a od roku 1764 proklamována zásada, že bez povolení panovníka nelze založit žádný spolek.

K zakotvení spolčovací svobody došlo až revolučním rokem 1848, kdy se spolky staly základním diskuzním fórem a nástrojem boje za liberalizační reformy. K rozmachu spolkového života přispěla i celá řada společenských jevů, např. zrušení poddanství a zrušení robot. V době bachovského absolutismu došlo k výraznému útlumu spolkové činnosti. Rozmach spolkového života pak lze

---

¹³⁹ LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M. Z dějin české každodennosti: Život v 19. století. Praha: Karolinum, 2009, s. 317.

¹⁴⁰ K tomu blíže ŠTAIF, J. Dva typy občanského sdružování v době předbřeznové. Akcionářská jednota pro české divadlo a sbírky na českou průmyslovou školu. In: Documenta Pragensia XVIII. *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům*. Praha 2000, s. 141-159.

spatřovat až v následném období roku 1867, kdy došlo k opětovnému zakotvení občanských práv a svobod prosincovou ústavou z roku 1867.

Uvolnění politických poměrů představovalo výrazný rozmach spolkové činnosti a vzniku celé řady spolků profesionálních, poloprofesionálních, amatérských uměleckých spolků a celé řady i různých podpůrných spolků. V rámci spolkové činnosti byly pak konány přednášky, besedy a vystoupení, na kterých různí přednášející, (učitelé, publicisté, pracovníci kulturních zařízení) přednášeli o nejrůznějších tématech. Osvětová činnost spolků nabyla postupně značného rozsahu a sehrála mimořádnou roli v prostředí dělnických spolků a organizací.¹⁴¹

Dělnické spolky sledovaly zlepšení pracovních a životních podmínek svých členů. Jednak to byly spolky odborové, které hájily zájmy dělníků v továrnách. Jejich cílem byla snaha získat lepší sociální podmínky pro práci, zabezpečení v nemoci, ve zvýšení mezd, změny pracovní doby, změny pracovních podmínek pro ženy a zákazu dětské práce. Dalšími dělnickými spolky byly podpůrné spolky, které se zaměřovaly na hmotnou podporu a pomoc dělníkům při ztrátě povolání, v nemoci, stáří, v případě úmrtí člena rodiny; spolky svépomocné, které kladly důraz na spořivost, vzdělanost a dělnické spolky vzdělávací, starající se o povznesení dělnického vzdělávání.¹⁴²

První dělnický spolek v Čechách vznikl v roce 1867 a nazýval se Oul. Byl založen staročechem Františkem Ladislavem Chleborádem. Chleborád se v šedesátých letech 19. století vyprofiloval jako dominantní vůdce dělnického hnutí. Hlavní cestu k povznesení dělnictva viděl ve svépomoci, tj. zakládání spotřebních a výrobních spolků dělníků. Roku 1867 vyšlo první číslo časopisu *Dělník*. Po vzoru Oulu vzniklo v Čechách asi 300 podobných spolků.¹⁴³

V roce 1868 byl založen První všeobecný vzdělávací spolek ve Vídni, jehož spoluzakladatelem byl Josef Hybeš, aktivní politik mezi českým a

---

¹⁴¹ KVAČEK, R., BUTVÍN, J., DOHNAL, M. *Dějiny Československa II. (1648-1918)*. Praha: SNP 1990, s. 413.

¹⁴² MALÝ, K., SIVÁK, F. *Dějiny státu a práva v Československu do r. 1918*. Praha: Panorama 1988, s. 494.

¹⁴³ HONZÁK, F. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. Praha: Libri, 2000, s. 129.

německým dělnictvem ve Vídni. Jeden z nejznámějších spolků byl vídeňský Volksheim, založený roku 1900, který měl veřejně přístupnou čítárnu, tělocvičnu, knihovnu a koncertní sály.¹⁴⁴

Podle dobových novin *Dělnické listy* vydaných v roce 1882 byly ve Vídni založeny vzdělávací spolky Slavan, Tyl, Rovnost, Občanská beseda, Dělnická jednota. Cílem těchto spolků bylo zakládání čítáren, knihoven, pořádání kurzů, avšak většina těchto spolků neměla dlouhého trvání. Nejen ve Vídni ale i v našich městech vznikaly spolky dělníků zednických, Dělnická beseda, spolek bednářů pražských v Praze, spolek Kruh vzájemně se podporujících dělníků, Dělnická jednota, Strojnická beseda, spolek Slovan. Dále např. řemeslnicko-dělnický spolek Šumavan, spolek Berla v Dubé, odborný hornický podporovací spolek, hornický vzdělávací spolek v Moravské Ostravě, čtenářská jednota v Děčíně, odborný spolek dřevodělců v Liberci. Jeden z nevýznamnějších dělnických spolků byl dělnický spolek v Ústí nad Labem – Dělnický vzdělávací spolek, který zahájil svou činnost 11. února 1872. V počátku jeho činnosti se o jeho vedení a charakter střetli představitelé ústeckého spolku, pro chemickou a hutní výrobu s představiteli rodící se sociální demokracie. V roce 1873 přišel do Ústí nad Labem Josef Schiller, který se stal vůdčí osobností dělnického hnutí na Ústecku. Pracoval jako dělník a aktivně se zapojil do Dělnického vzdělávacího spolku. Ten byl považován za jeden z nejsilnějších dělnických spolků v severozápadních Čechách. Nejúspěšnější akcí Dělnického vzdělávacího spolku bylo založení Všeobecné dělnické nemocenské a podpůrné pokladny. Svou činnost zahájila 1. ledna 1875 a záhy se stala nejvýznamnější institucí svého druhu na Ústecku, která sdružovala desetitisíce členů.¹⁴⁵

Také na Moravě bylo založeno velké množství dělnických spolků. Např. v Brně roku 1869 vznikl Brněnský dělnický vzdělávací a podpůrný spolek – Brunner Arbeiter-Bildungs und Ustestuzunsverein, který vyvíjel organizační a politickou činnost a vydával vlastní časopis *Arbeiter-Zeitung*. Spolek sdružoval české i německé dělnictvo. Roku 1869, po nepokojích brněnského dělnictva, byl zakázán a rozpadl se na několik menších spolků. Roku 1870 se tyto skupiny opět

---

¹⁴⁴ MARIÁNKOVÁ, J. *Žili a pracovali v Brně*. Brno: Rapid, 1977, s. 45-46.

¹⁴⁵ GAWRECKI, J. *Dělnické hnutí v Severozápadních Čechách do r. 1918*. Opava 1978, s. 13.

sloučily v Dělnický a vzdělávací spolek, který se orientoval pouze na sociální otázky.¹⁴⁶

Se vznikem celé řady dělnických spolku se dozvídáme z dobových periodik, které nás informují nejen o zakládání dalších dělnických spolků, ale setkáváme se v nich i s kritikou jednotlivých dělnických spolků. Např. z článku, který byl uveřejněn v Dělnických listech, ze dne 4. června 1879, se dozvídáme následující:¹⁴⁷

„Po nějakém čase se opět shledáváme se spolky dělnickými, které již měly onen krásný úkol, pěstovat vzdělání a vzájemnost dělnictva, což se jim také částečně podařilo. Tu tedy počala nová doba a touha po spolčování rostla každým okamžikem. Nejen dělnictvo, ale všechny vrstvy společnosti lidské se ukázaly dosti činnými ve spolčování. V posledním čtvrtletí se zrodilo mnoho dělnických spolků, což by pro každého pozorovatele dělnického hnutí a rozvoje velmi potěšitelné bylo, kdyby – kdyby totiž tytéž spolky skutečně dělnickou vzájemnost podporovaly a jejími údy se staly, bohužel, že musíme se přiznat, že dosti těch, kteří vznešený název „Dělnická vzdělávací beseda“ nesou, ale nic v skutečnosti pro dělnictvo nečiní. Vstupme do takového spolku a přesvědčme se, zdali to pravda. První, co nám padne do očí, jest krásně malovaný znak s heslem příkladu, „rázně vpřed“ a co doklad toho vpřed, jest třeba namalované okřídlené kolo. Po stěnách visí několik obrazů, mezi nimiž některého dělnického velikána kupř. Lassalla byste marně hledali, též krásně fotografovaný obraz výborů jest tu zavěšen, snad proto, aby se každý obyčejný člen udržel v úctě nad slavným výborem, konečně několik soch, skříň na knihy a mapa, též nevyhnutelné piano tvoří závěrek. Četná společnost je pohromadě, ale slyšme, o čem právě mluví. „Já nevím, co ti rýpalové chtějí, to je pořád křiku, že prý nejsme opravdovými dělníky a my zatím dřeme se až hrůza a nic za to nemáme, než toho trochu flámu“ povídá jeden. Pravdu máš, svědčí druhý, kdo pak by si pořád lámal hlavu s tou „Budoucností“, bez toho by mě ještě zavřeli jako je a potom 42 krejcarů, koukej tu máš sedm půllitrů a to je chmele“! Pěkný obrázek, ale bohužel pravdivý. Pohlédnete-li do schůze výboru, tu shledáte, že každý výbor myslí, že jest o něco více a podle toho si počíná. Pěkná vzájemnost a bratrství. O něčem poučném ani řeči, knihovna buďto zahálí neb se čtou romány a la „Krvavá svatba“ s hrdinou

---

¹⁴⁶ DRÍMAL, J. *Dějiny města Brna 2*. Brno: Blok, 1973, s. 43 an.

¹⁴⁷ Dělnické listy. Praha 1879, ročník 2, č. 17, s. 306.

„Marino-Marinelim“!. To táhne a příjemně lechtá. Vyličil jsem život spolkový, tak jak jsem jej vyzkoušel a bohužel shledal jsem, že sbratření, vzdělání a uvědomění, tu by pokulhávaly za spolkem, který teprve rok trvá a zásady ty pěstuje. Ptáte se, proč jsem toho dnes psal? Odpověď je snadná, právě v tuto dobu odbývají se nejvíce valné hromady spolků, a tu by bylo záhodno, aby se rozvinula ve spolecích dělnických činnost členů jeho, aby byli zvoleni jen takový osvědčení správcové spolkové činnosti, kteří jsouce uvědomějí v zásadách všelijakých, pro ně též pracovali a nám naší kruté cestě k osvobození trpícího proletáře pomáhali. Nejen založení spolku dělnického má větší cenu než bitva u Sadové, jak pravil veliký Jakoby, ale též jeho řízení ve smyslu pravdě dělnickém má velký význam. Tak jako dělnictvu neprospěly staré cechy ničeho, taktéž mu neprospěje založení dělnického spolku (besedy), když se týž spolek o jeho zájem nestará a pouze jako na potupu jeho jméno nese“.

I přes tuto dobovou kritiku lze říci, že spolky se sdružovaly podle profesí a cílem těchto spolků bylo půjčování knih a časopisů, zejména českých, pořádání nepolitických přednášek pro poučení a zábavu, pořádat společenské zábavy.¹⁴⁸

Druhá polovina 19. století přináší také novou spolkovou činnost žen, neboť právě v tomto období dochází k zakládání ženských spolků. Tyto spolky měly dobročinný charakter, neboť ženy neměly ještě možnost se účastnit politických aktivit. Tyto spolky se soustřeďovaly na vzdělávání žen, jejich začlenění do pracovního procesu, apod. V oblasti vzdělávání žen byla role těchto spolků jedinečná v tom, že spolky vlastně suplovaly roli státu, který ženám poskytoval pouze základní vzdělávání.¹⁴⁹ Od 60. let 19. století prošly ženské spolky velkým vývojem, zejména se postupně měnily jejich cíle. Rozšíření činnosti ženských spolků bylo pak patrné na počátku následujícího století, kdy ženy usilovaly o získání volebního práva a jejich rovnoprávnost v běžném životě. Volební právo žen bylo pak zakotveno nejen ve volebních rádech ale přímo v ústavě z roku 1920. Došlo také k možnosti vzdělávat se na všech typech středních a vysokých škol. Mezi další výsledky, kterých ženské spolky dosáhly, bylo zrušení celibátu učitelek a možnost žen učit na všech typech škol.

---

¹⁴⁸ ŘEHOŘKOVÁ, M. *Vývoj výchovy a vzdělávání dospělých*. Brno: UJEP, 1985, s. 23.

¹⁴⁹ Srv. LENDEROVÁ, M. *K hříchu i modlitbě*. Praha 1999, s. 239.

Mezi významné ženské spolky, které byly u nás založeny, patřil Americký klub dam, Ženský výrobní spolek, Minerva, Výbor pro volební právo žen či Ženský klub český. Úplně prvním ženským spolkem, který byl založen 15. ledna 1865, byl Americký klub dam.¹⁵⁰ U jeho zrodu stály významné ženské osobnosti jako Žofie Podlipská, Karolina Světlá či Hana Holinová. Nelze opomenout, že klub byl založen z iniciativy Vojtěcha Náprstka, který byl velkým stoupencem emancipace žen a demokratických ideálů. Slovo americký představovalo v tehdejší době totéž co moderní, pokrokový a klub tím tak dával najevo, že se bude řídit moderními zásadami a pokrokovými myšlenkami. Mezi hlavní cíle tohoto klubu patřilo dosažení určitého vzdělání a zručnosti, aby se každá členka dokázala podle potřeby sama uživit, podpora nových strojů, které usnadňovaly práci v domácnosti a charita.

Mezi členky Amerického klubu patřily především příbuzné politiků, vědců a umělců, učitelky vyšší dívčí školy, ale také členky jiných nově vzniklých ženských spolků, jako např. pracovnice Ženského výrobního spolku českého, členky spolku českých učitelek apod.

Členkami Amerického klubu byly výlučně ženy. Podmínkou členství byl věk 16 let a každá nová členka musela mít doporučení od některé ze stávajících členek klubu nebo Vojtěcha Náprstka. Klub byl především tvořen ženami a dívkami pocházejících ze středních a vyšších společenských vrstev, kterých se nejvíce dotýkal problém nevyužitého volného času. Další skupinu klubu tvořily ženy a dívky pocházející z úřednických či obecně středostavovských rodin, kterým pak šlo o nabytí vědomostí a schopností nutných k získání kvalifikované práce.

Členky Amerického klubu dam se scházely v Náprstkově knihovně a svou činností byly vzorem pro další ženské spolky. Vojtěch Náprstek v této knihovně také pořádal celou řadu přednášek, které nahrazovaly odborné a střední školství, v té době ještě pro dívky neexistující. V letním období realizoval klub

---

¹⁵⁰ Níže v textu práce vycházím z BAHENSKÁ, M. *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/SLON, 2005, s. 86; NEUDORFLOVA, M. *České ženy v 19. století*. Praha: JANUA, 1999, s. 214.

celou řadu exkurzí a výletů. Americký klub existoval až do roku 1948, kdy byl oficiálně zakázán. Lze ho považovat za nejvýznamnější spolek námi sledovaného období.

Zmiňme se alespoň ještě o jednom ženském spolku – Ženský klub český - kde se výrazně koncentroval kulturní a osvětově politický život žen. Tento ženský spolek byl založen na počátku 20. století v Praze. K jeho zakladatelům náležela Tereza Nováková, Marie Tůmová a Františka Plamínková. Ženský klub český měl svou čestnou předsedkyni, úřadující předsedkyni, výbor a členky. Klub sdružoval ženy nejrůznějších vrstev a různých politických názorů. Mezi jeho cíle patřilo rozšiřování vzdělání a zlepšení komunikace mezi ženami. Klub byl svým charakterem vzdělávacím a společenským střediskem českých měšťanských žen, který se zasazoval o dosažení větší rovnoprávnosti žen ve vzdělávací, právní, pracovní a politické oblasti. V případě politické oblasti konkrétním cílem bylo získání volebního práva pro ženy a umožnění přístupu ženám do politických organizací. Klub sloužil i jako informační středisko i pro mimopražské ženy, kde pracovaly dobrovolnice, odpovídající na dotazy. K dalším činnostem spolku patřily čajové večírky s uměleckým programem a občasně koncerty. Klub měl také svou knihovnu.

Ve 40. a 50. letech 19. století začaly v Čechách a na Moravě vznikat svépomocné spolky, které sloužily před vznikem státem nařízeného povinného sociálního a zdravotního pojištění pracujících pro případ nemoci, úmrtí, ztráty práce, stáří apod. Tyto spolky byly založeny na dobrovolném členství a byly řízeny svými členy. Vedle podpůrných aktivit se věnovaly i vzdělávání, sportovním aktivitám, pořádáním kulturních akcí.

Na našem území vznikla celá řada občanských spolků, ve kterých se sdružovali občané podle svých zájmů.¹⁵¹ Např. se jednalo o tělovýchovný spolek Sokol, zpěvácký spolek Hlahol, Spolek českých lékařů, Spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky (všechny roku 1862), Svatobor – spolek na podporu české literatury, Umělecká beseda – sdružení umělců všech oborů (oba

---

¹⁵¹ V textu dále vycházím z EFMERTOVÁ, M. *České země v letech 1848-1918*. Praha 1998, s. 298-299.

roku 1863), Právnická jednota (roku 1864), Spolek inženýrů a architektů Království českého, Americký klub českých dam, Včela, Přírodovědný spolek univerzitní (všechny roku 1865), Isis – spolek českých chemiků, Lotos (oba roku 1866), Jednota českých filologů, Zora- brněnský čtenářský spolek (oba 1867), Spolek mediků českých, Všehrd – studentský právnický spolek (oba roku 1868), Klub přírodovědecký, Fyziokratická společnost, Slovanská lípa, Merkur – obchodnický spolek (všechny roku 1869), Ženský výrobní spolek český (roku 1871), Klub historický (roku 1872), Polygrafický spolek (roku 1873), Filozofická jednota (roku 1881), Klub českých turistů (roku 1888).

V roce 1888 bylo evidováno 655 zpěváckých spolků, 513 tělovýchovných spolků a celá řada hudebních, čtenářských, učitelských, střeleckých atd. Spolky více či méně zasahovaly do veřejného života, ovlivňovaly veřejné mínění a přispěly k emancipaci českého národa, která vyvrcholila vznikem samostatného československého státu.

Po vzniku první Československé republiky byly spolky většinou regionálního charakteru. Mezi výjimky náležel spolek Sokol a Orel. Tyto spolky měly nadregionální charakter a měly působnost na celém území československého státu. Dělnické spolky v období první Československé republiky dosahovaly nemalých úspěchů v obraně dělnických zájmů a postupně přerostly v politické strany. Zájmové spolky osvětového a kulturního charakteru měly pak význam jako národně uvědomovací ale i národně vzdělávací organizace. Spolky s politickým zaměřením se podílely v místě svého působení na postupném zrodu komunální politiky. Období let 1918 do roku 1938 bývá proto označováno jako zlatý věk spolkového života.

Z hlediska množství členů byly za první Československé republiky nejvýznamnější tělovýchovné spolky. Zde mezi nimi na prvním místě stál spolek Sokol, založený již v minulém století, který vstupoval do republikánských let již jako mohutná organizace. Cílem tohoto spolku bylo pěstování tělesné zdatnosti a výkonnosti včetně jejich branné stránky jako základní kvality občana svobodného státu.¹⁵²

---

¹⁵² KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky*. Díl I. Praha 2003, s. 99.

Nově vzniklý československý stát řešil celou řadu problémů, jako bylo upevnění nové moci, utvoření státní správy či vytvoření nové československé armády. Legionáři, kteří se měli stát základem armády, se ještě nestačili vrátit do vlasti a vojáci, kteří byli doma na dovolené nebo v posádkách, byli rozptýleni bez jednotné organizace. V této době zde existovala tak jediná korporace, mající určitou autoritu a kázeň – Česká obec sokolská, později Československá obec sokolská (dále v textu Sokol).

Členové Sokola vstupovali do tzv. Národních stráží, jejichž úkolem byla ostraha skladů s potravinami, zbožím a surovin, zbrojnic, průmyslových objektů, komunikací apod. V listopadu 1918 vedení sokola přikročilo k budování dobrovolnických sborů, tzv. Pluků stráží svobody, které byly formovány v úzké součinnosti s ministerstvem národní obrany. Na rozdíl od Národních stráží měly jasnější právní vymezení a působily delší dobu. Hlavním úkolem Pluků stráží svobody byla strážní a pořádková služba.¹⁵³

Zásluhu Sokola se vláda i další představitelé státu přihlásili k podpoře tělesné výchovy. Během první Československé republiky výrazně vzrostl počet členů Sokola. V roce 1929 měl 629 126 členů. Základní organizační jednotkou byla místní jednota. Jednoty se dále sdružovaly v župy, kterých bylo 52. Mezi hlavní náplně Sokola bylo tělovýchovné cvičení. Vrcholem sokolských slavností byly všesokolské slety, které za dobu existence první Československé republiky proběhly celkem čtyřikrát a to v letech 1920, 1926, 1932 a 1938.¹⁵⁴

Mezi základní pilíře sokolské ideologie se řadily umírněný nacionalismus, parlamentní demokracie, sociální reformátorství a odpor ke klerikalismu, kterým pokračoval odpor vůči katolické církvi z předcházejícího období. Na základě těchto postojů se pak také odvíjel vztah Sokola k ostatním spolkům.

Záporný vztah měl Sokol vůči komunistické Federaci proletářské tělovýchovy i ke katolickému Orlu. Rezervovaný postoj zaujal sokol k druhému tehdy největšímu tělovýchovnému spolku na území Československa Deutscher Turnverband in der Tschechoslovakei. Dobré vztahy měl Sokol se Svazem

---

¹⁵³ WAIC, M. *Sokol v české společnosti 1862-1938*. Praha 1996, s. 110 an.

¹⁵⁴ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky*. Díl I. Praha 2003, s. 534-535.

dělnických tělovýchovných jednot. Členové Sokola byli členy všech větších politických stran s výjimkou lidovců, komunistů a sociálních demokratů. Určitý vliv v Sokolu měli národní socialisté a agráři.¹⁵⁵ V jeho řadách byli i významní politici včetně prezidentů T. G. Masaryka a E. Beneše.

Činnost spolku Sokol byla vždy velmi všestranná a přitahovala všechny vrstvy obyvatelstva i věkové kategorie. Sokol pořádal různé soutěže, veřejná vystoupení, kulturní besedy, výlety, zájezdy do zahraničí, tábory mládeže, divadelní a loutková představení, pěvecké a hudební koncerty, výstavy, přednášky, vydával řadu časopisů a příruček.

Druhou nejsilnější tělovýchovnou organizací byly německé turnerské organizace spojené v Deutscher Turnverband. Tento spolek měl ještě starší tradice než Sokol, a také byl oproti Sokolu více nacionální. V roce 1930 měl 17 žup s 1012 jednotami a 157 000 členy. Třetí organizací byly Dělnické tělovýchovné jednoty československé. V roce 1929 měla tato organizace 118 000 členů. Významným tělovýchovným spolkem byl Československý orel, který v roce 1930 měl 28 žup a 113 000 členů. Vnitřní uspořádání tohoto spolku se podobalo Sokolu, ideově mu však vládlo katolické náboženství.

Známým spolkem první Československé republiky byl spolek Junák – představující spolek skautů.¹⁵⁶ Spolek byl založen již roku 1914.¹⁵⁷ Sídlem spolku byla Praha a jeho působnost byla stanovena pouze na království České. Spolek měl čtyři druhy členů. Činným členem mohl být každý, kdo dosáhl věku 18 let, byl bezúhonný a měl zájem pracovat na výchově junáků. Dalším typem člena byl člen zakládající. Tím se mohl stát každý, kdo složil částku sto korun. Nejvíce členů bylo vedeno jako členové přispívající, neboť tak byli vedeni mladiství a děti. Poslední byli čestní členové, kteří byli jmenováni valnou hromadou. Přes výše uvedenou rozdílnost členství měli však všichni členové stejná práva a povinnosti, s výjimkou činných členů, kteří se museli účastnit porad spolku.

---

¹⁵⁵ WAIC, M. *Sokol v české společnosti 1862-1938*. Praha 1996, s. 132 an.

¹⁵⁶ Vycházím z ŠANTORA, R. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Mladá fronta, 2012; SVOJSÍK, A.B. *Český skaut. Úvodem k nové národní naší instituci*. Praha: Josef Springer, 1912.

¹⁵⁷ Jeho stanovy byly schváleny c.k. místodržitelstvím v Praze výnosem č. 8/001851 ze dne 30. května 1914.

Orgány spolku tvořil výbor, předsednictvo, přihližitelé účtů, valná hromada sbor vůdcovský a čestná rada. Výbor, který spravoval spolek, se skládal ze starosty, dvou náměstků, vrchního vůdce a jeho zástupce a deset členů volených valnou hromadou. Výbor měl široké kompetence. Přijímal členy, rozhodoval o kvalifikaci vůdců, vykonával dozor nad oddíly a družinami, vybíral příspěvky a svolával valné hromady. Funkční období výboru bylo dvouleté. Předsednictvo mělo spravovat spolek v období mezi zasedáními výboru. Skládalo se ze starosty a dvou místostarostů, vrchního vůdce a jeho zástupce a dalších tří členů výboru. Přihližitelé účtu měli za úkol dozor nad hospodařením spolku. Byli dva. Valná hromada se konala nejméně jednou za dva roky. Kromě volby jiných orgánů do její kompetence náleželo měnění stanov a usnášet se na jejich výkladu, usnášet se o zcizování nemovitostí, o vydáních nad 500 korun a o případném rozpuštění spolku. Sbor vůdcovský, jehož členové byli všichni kvalifikovaní vůdci, měli na starost junáckou výchovu. Konkrétně šlo o pořádání výstav, sjezdů, provádění zkoušek junáků apod.

Původní stanovy Junáka platily beze změny až do žádosti o výmaz, která byla podána v roce 1920. Jako důvod zániku spolku bylo uvedeno, že spolek Junák – Český skaut v Praze zanikl a přetvořil se na spolek Pražský skaut, místní sdružení Svazu junáků-skautů Republiky československé v Praze, který je jeho právním nástupcem. K rozhodnutí o přetvoření Junáka – českého skauta do pražské odbočky Svazu junáků- skautů Republiky československé (dále Svaz junáků) došlo na poslední valné hromadě konané dne 25. ledna 1920.

Svaz junáků byl založen 7. června 1919. Jeho cílem bylo sjednotit všechny skautské organizace, které působily v Československu. Podle stanov měl spolek působnost již v celém Československu. Sídlem spolku byla opět Praha. Členem svazu mohl být spolek, který se zabýval skautskou výchovou a měl jeden nebo několik oddílů hochů nebo dívek, popř. též jednotlivé junácké oddíly, které se do Svazu přihlásily a byly přijaty za členy ústřední radou Svazu. Ve speciální hlavě bylo upraveno i postavení žen. Bylo stanoveno, že zastoupení v orgánech bude respektovat poměr členů a členek, a že je možné konat plenární schůze vůdcovského sboru odděleně pro dívky a chlapce.

Orgány svazu junáků byly valný sjezd, ústřední rada svazu, vůdcovský sbor a čestná rada. Kompetence těchto orgánů byla v zásadě totožná s kompetencemi orgánů stejných názvů zřízených v Junáku – českém skautu. V průběhu první Československé republiky byly stanovy Svazu junáků několikrát měněny, v podstatě šlo o kosmetické změny. Jedinou výjimkou byla změna stanov v roce 1934, kdy bylo umožněno, aby se členem Svazu junáků stali i fyzické osoby a došlo ke změně názvu na Svaz junáků skautů a skautek Republiky československé.

Junák našel uplatnění zejména ve městech, neboť se snažil o organizovaný kontakt s přírodou. Ve 20. letech 20. století došlo k prudkému nárůstu oddílů a členů Junáka. V roce 1920 měl Junák 300 oddílů a 8 000 členů, v roce 1930 to bylo již 906 oddílů a 34 253 členů.¹⁵⁸

V období první Československé republiky vznikla i celá řada sportovních spolků. Např. se jednalo o Československý svaz těžké atletiky, Autoklub republiky Československé, Bruslařský svaz, Česká jednota velocipedistů, Československý svaz házené a ženských sportů, Československý plavecký svaz, Svaz lyžařů ČSR, Československá tenisová asociace, Československý svaz fotbalový, sčítající 40 000 registrovaných fotbalistů a další.¹⁵⁹

Rozvoj spolkové činnosti za první Československé republiky zaznamenáváme i v oblasti kulturní, literární a výtvarné. Zejména spolek Umělecká beseda¹⁶⁰ – sdružující umělce všech oborů a existující od roku 1863 přispěla k novému rozvoji spolkové činnosti. Od druhé poloviny prvního desetiletí 20. století začali přicházet do Umělecké besedy mladí literáti, jako byl např. Viktor Dyk, Hanuš Jelínek či Otakar Teer, s daleko modernějšími uměleckými podněty, a kteří přinesli i její první samostatnou revui – Lumír. Členy Umělecké besedy se stala i celá řada mladých výtvarníků, jako byl Vlastimil Rada, Václav Rabas či Vojtěch Sedláček.

---

¹⁵⁸ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky*. Díl I. Praha 2003, s. 546 an.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 539 an.

¹⁶⁰ Níže v textu práce vycházím z <http://umeleckabeseda.cz/history.php>.

Roku 1926 získal spolek na Kampě své první samostatné sídlo s Alšovou síní a dvoranou pro koncertní a divadelní provoz. V besedním domě pořádal spolek pravidelné výstavy svých členů, ale i domácích a zahraničních hostů. Spolek zde konal koncerty, přednášky, diskuse a celou řadu dalších společenských akcí. Besední dům se stal také sídlem hudebního vydavatelství, Hudební matice, nejvýznamnějšího podniku toho druhu, které si svou úrovní získalo i mezinárodní ohlas. Sídlila zde i redakce besední výtvarné revue Život, kde působili mimo jiné Vladimír Holan, Josef Čapek a Karel Šourek a také zde sídlila hudební revue Tempo.

V tolerantním, umělecky i názorově širokospektrálním ovzduší výtvarného odboru, propojujícím tradici s modernitou, zvláštní úcty požíval symbolista František Bílek. Prestiž spolku dále rostla, když po Rabasovi, Boháčkovi a Sedláčkovi jeho řady naplnili významní umělci jako Jan Zrzavý, Josef Čapek, Otakar Kubín, Josef Šíma, František Tichý a další.

Umělecká beseda realizovala významné výstavní akce, které nakonec vyvrcholily ve dvě přelomové akce mezinárodního dosahu. Bylo to Staré umění na Slovensku v roce 1937 a monumentální výstava a slavnost Pražské baroko roku 1938. Žáci a pokračovatelé F. Trösterera, který výstavu instaloval, zde získali zkušenosti, které později uplatnili v proslulých československých pavilónech Světových výstav v Bruselu, Montrealu nebo Osace. Koncem 30. let zahájil výtvarný odbor i rozsáhlou ediční knižní činnost, zejména v oblasti uměleckohistorických titulů.

Hudební odbor za první Československé republiky udržoval živé styky s evropskou modernou. Vedle V. Nováka, se významně uplatňovali B. Vomáčka, K. B. Jirák, J. Kříčka, R. Karel, E. Axman aj., které tehdy navštívili Stravinskij, Prokofjev, Ravel, Respighi, Schönberg, Roussel, Kleiber aj.

Pověst Umělecké besedy přivábila do jejích řad i prestižní osobnosti veřejného a hospodářského života 1. Československé republiky. Jednalo se o přední průmyslníky (např. rodina Baťova), bankéře i politické činitele - ministerský předseda Jan Malypetr, ministr financí Karel Trapl aj. Beseda měla

tehdy své členy v USA, Argentině, Francii, Polsku, Rakousku, Belgii, Jugoslávii,
v Egyptě aj.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo představení relevantních právních předpisů v oblasti práva shromažďovacího a spolkového od druhé poloviny 19. století po období první Československé republiky. V předkládané práci byl u nejdůležitějších právních předpisů proveden juristický rozbor.

Především zákon č. 134/1867 Sb., o právu spolčovacím, jehož právní úprava platila na našem území až do roku 1951,¹⁶¹ vykazoval mnoho podobných rysů k úpravě současné a zcela jistě lze tento zákon označit za nadčasový. Již ve svém ustanovení § 2 vymezoval působnost, kdy stanovil, že „zákon se nevztahuje ke spolkům a společnostem, které mají za účel zisk, ani ke spolkům bankovním, kreditním a pojišťovacím, k ústavům důchodním, spořitelnám a půjčovnám na zástavy; tyto spolky spravují se zákony zvláštními, jich se týkajícími“. Čili odlišení spolků od obchodních korporací, kdy znakem spolku je jeho primární neziskovost.

Spolek se zakládal na základě statutu, který musel obsahovat účel zřízení spolku a z jakých prostředků bude založen, způsob řízení, sídlo spolku, vzájemná práva a povinnosti členů spolku, řídicí orgány spolku, usnášéníschopnost spolku a formální náležitosti pro platnost rozhodnutí spolku, řešení sporů mezi členy spolku, zastupování spolku navenek a postup v případě zrušení spolku. Se současnými podstatnými náležitostmi zakládací listiny spolku je zde velká podobnost. Další liberální povaha tohoto zákona spočívala ve skutečnosti, že ke zřízení spolku nebylo třeba souhlasu státní správy a zákon pouze vymezil ve svém ustanovení § 6, kdy mohla zemská vláda zakázat existenci spolku: „Byl-li by spolek dle svého účelu nebo dle svého zřízení proti zákonu nebo právu aneb státu nebezpečný, může vláda zemská zakázati, aby se nezřizoval.“

Práce se zaměřila nejen na teoretické otázky shromažďovacího a spolkového práva ale i na oblast praxe, zejména pak rozhodovací činnost Nejvyššího správního soudu, který svými nálezy dotvářel shromažďovací a spolkové právo, a to z toho důvodu, že tehdejší Ústavní soud nebyl oprávněn

---

¹⁶¹ V tomto roce byl nahrazen zákonem č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních.

rozhodovat o stížnostech jednotlivých osob proti porušení občanských svobod zaručených ústavou, ale jejich ochrana příslušela právě Nejvyššímu správnímu soudu.

U Nejvyššího správního soudu se mohl stěžovatel domáhat ochrany svého subjektivního práva, pokud bylo dotčeno nezákonným rozhodnutím nebo opatřením správního úřadu. Svá rozhodnutí přijímal Nejvyšší správní soud formou nálezů, které byly publikovány ve Sbírce nálezů nejvyššího správního soudu, která bývá často označována jako „Bohuslavova sbírka“, neboť ji původně začal pořádat Josef V. Bohuslav, rada a pozdější senátní prezident tohoto soudu.

Je patrné, že jak shromažďovací právo, tak právo spolkové mělo ve sledovaném období mimořádný společenský význam a mělo zásadní vliv na utváření demokratických principů. Vznik celé řady spolků představovalo nový základ pro rozvoj společenského života a prosazování společných zájmů. Lze říci, že spolková činnost v předmětném období směřovala k vytváření moderní společnosti, a neméně přinesla zvýšenou aktivitu dělnictva na národním životě, vzdělávacích besedách a osvětové činnosti. V tomto období si dělnictvo uvědomovalo svoji sounáležitost a formovalo se ve svébytný celek a byly položeny základy, ze kterých vyrůstal svébytný dělnický způsob života.

Spolky poskytovaly nejen výrazný prostor pro realizaci zájmů společenských vrstev a skupin, ale i pro emancipaci žen. Ženské spolky byly velmi činné v oblasti sociální péče a charity. Obecně pak spolky zasahovaly do veřejného života a ovlivňovaly veřejné mínění. V druhé polovině 19. století nepochybně přispěly k emancipaci českého národa, která vyvrcholila vznikem samostatného československého státu.

V případě spolků můžeme také sledovat z počátku silnou intervenční státní politiku, neboť stát přistupoval k jednotlivým spolkům selektivně. Některé podporoval, jiné potlačoval. Vztah státu a spolku se měnil v souvislosti politicko-společenských změn.

Resumé

The aim of this thesis is to present relevant legal regulations in the field of assembly and association law from the second half of the 19th century until the first Czechoslovak republic. In the thesis, a legal analysis was carried out on the most important legal regulations. The work focused not only on the theoretical issues of assembly and association law, but also on practice, especially on the decision-making process of the Supreme Administrative Court. This court shaped the assembly and association law by its verdicts because the Constitutional Court of that era was not entitled to rule on complaints of individual persons against the violation of civil liberties guaranteed by the Constitution – their protection was in the hands of the Supreme Administrative Court.

At the Supreme Administrative Court, the complainant could claim protection of his or her subjective right if it was affected by an unlawful decision or measure of an administrative authority. The decisions of the Supreme Administrative Court had the form of findings (*nálezy*) and were published in the Collection of Findings of the Supreme Administrative Court, often referred to as the "Bohuslav Collection", as originally it was organized by Josef V. Bohuslav, a councilor and later Senate President of this court.

It is clear that both the right of assembly and the right of association had immense social significance in the period under review and also had fundamental influence on the formation of democratic principles. The emergence of a wide range of associations and societies represented a new basis for the development of social life and the promotion of common interests. It can be said that the communal activity in the period in question was aimed at creating a modern society.

Associations and societies provided not only a significant space for the performance of interests of various social strata and groups, but also for the emancipation of women. Female associations and societies were very active in social welfare and charity. In general, associations and societies intervened in public life and influenced public opinion. In the second half of the 19th century

they undoubtedly contributed to the emancipation of the Czech nation, culminating in the creation of an independent Czechoslovak state.

In the case of associations and societies we can also witness, in earlier times, a strong state intervention policy, as the state was selective in its approach to individual associations and societies. Some were supported, other suppressed. The relationship of the state and associations changed in the context of political and social changes.

Literatura a prameny

Literatura

BAHENSKÁ, M. *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/SLON, 2005.

DŘÍMAL, J. *Dějiny města Brna 2*. Brno: Blok, 1973.

DUSIL, V., KLIMENT, J. *Spolky, shromáždění a politické strany*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936.

DUSIL, V. *Československé právo spolkové*. Praha: dr.Otakar Štorch-Marien, 1924.

EFMERTOVÁ, M. *České země v letech 1848-1918*. Praha 1998.

GAWRECKI, J. *Dělnické hnutí v Severozápadních Čechách do r. 1918*. Opava 1978.

HÁCHA, E. Nejvyšší správní soud. Vzpomínka na jeho zřízení a jeho dnešní stav. *Právník*. 1928.

HONZÁK, F. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. Praha: Libri, 2000.

KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky*. Díl I. Praha 2003.

KVAČEK, R., BUTVÍN, J., DOHNAL, M. *Dějiny Československa II. (1648-1918)*. Praha: SNP 1990.

MAGUROVÁ, Z. Vývoj zhromažďovacího a združovacího práva na našem území. *Právní obzor*. 1991, roč. LXXIV, č. 9-10, s. 490 –504.

MALÝ, K. a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde Praha a.s., 1999.

MALÝ, K. Právněhistorický pohled na dobrovolné organizace občanů u nás od 2. poloviny 19. století do počátku okupace ČSR. In: SUCHÁNKOVÁ, B. (ed.). *Příspěvky k uspokojování kulturních zájmů*. Praha 1968.

MALÝ, K. *Policejní a soudní persekuce dělnické třídy v druhé polovině 19. století v Čechách*. Praha 1967.

MALÝ, K., SIVÁK, F. *Dějiny státu a práva v Československu do r. 1918*. Praha: Panorama 1988.

MARIÁNKOVÁ, J. *Žili a pracovali v Brně*. Brno: Rapid, 1977.

NEUDORFLOVA, M. *České ženy v 19. století*. Praha: JANUA, 1999.

- LAŠŤOVKA, M., LAŠŤOVKOVÁ, B., RATAJ T., RATAJOVÁ J., TŘÍKAČ J. *Pražské spolky*. Praha: Scriptorium, 1998.
- LENDEROVÁ, M. *K hříchu i modlitbě*. Praha 1999.
- LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M. Z dějin české každodennosti: Život v 19. století. Praha: Karolinum, 2009.
- PRAŽÁK, J. *Rakouské právo ústavní, část první*. Praha: Jednota právnická, 1900.
- PRAŽÁK, J. *Rakouské právo ústavní, část třetí*. Druhé vydání. Praha: Jednota právnická, 1902.
- ŘEHOŘKOVÁ, M. *Vývoj výchovy a vzdělávání dospělých*. Brno: UJEP, 1985.
- SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, 2013.
- SVOJSÍK, A. B. *Český skaut. Úvodem k nové národní naší instituci*. Praha: Josef Springer, 1912.
- ŠANTORA, R. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Mladá fronta, 2012.
- ŠTAIF, J. Dva typy občanského sdružování v době předbřeznové. Akcionářská jednota pro české divadlo a sbírky na českou průmyslovou školu. In: Documenta Pragensia XVIII. *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům*. Praha 2000.
- TELEC, I. *Spolkové právo*. Praha: C.H. Beck, 1998.
- WAIC, M. *Sokol v české společnosti 1862-1938*. Praha 1996.

Prameny

Císařský patent č. 171/1849 ř. z.

Císařský patent č. 425/1852 ř. z., ze dne 26. listopadu 1852, kterým se vydávají nová ustanovení o spolcích

Zákon č. 253/1852 ř.z., spolkový zákon

Zákon č. 134/1867 ř. z., o právě spolčovacím

Zákon č. 135/1867 ř. z, o právu shromažďovacím

Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého

Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

Zákon č. 267/1920 Sb., o odstranění nevhodných názvů

Zákon č. 300/1920 Sb., o mimořádných opatřeních

Zákon č. 309/1921 Sb., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních